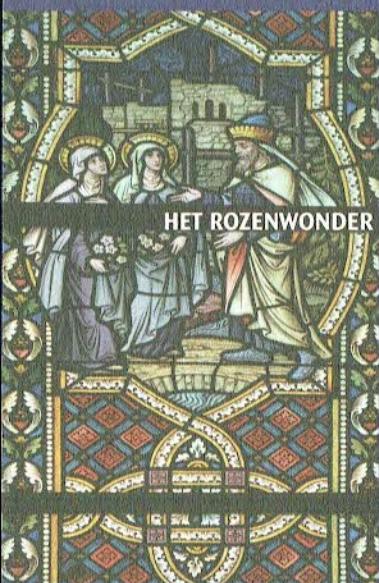
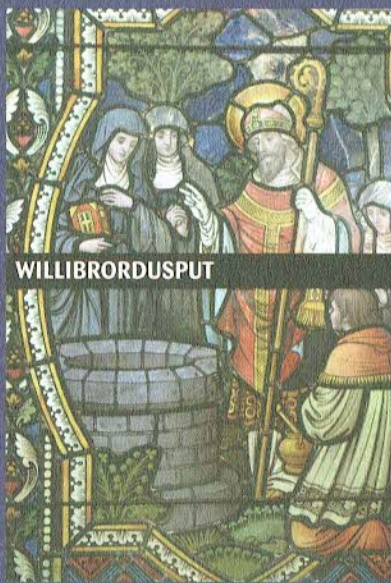

In 1913 werden de vijf grote glasramen van het gotisch koor in de kerk vernieuwd door de bekwame glazenier J. Nicolaas uit Roermond.

Links en rechts van het middenvenster zijn acht tafereelen uit het leven van de H.H. Harlindis en Relindis afgebeeld.

HET ROZENWONDER

WILLIBRORDUSPUT

Op de cover van onze huidige jaargang kan men er drie bewonderen.

Voorzijde:

Kloosterwijding van de heilige maagden door de H. Willibrordus. Op de achtergrond een groepje novicen.

Achterzijde:

Het rozenwonder op het leugenbruggetje. Voor de verbaasde ogen van vader Adelhard worden de witte maaskeien, die de meisjes verzamelden om een vloertje in de kerk te leggen, op miraculeuze wijze veranderd in rozen.

De H. Willibrordus staat naast de waterput klaar om het doopsel toe te dienen.

DE MAASEIKENAAR

INHOUD

- 1 Woord vooraf
- 2 Rechtspraak einde 17de eeuw.
- 4 Aw Mezeiker Leedsjes
- 5 Maaseiker spreekwoorden, zegswijzen en gezegden.
- 6 Help ons helpen!
- 7 Petrus Benhusius van Maaseik in de abdij van Steinfeld (Eifel. D.)
- 8 In memoriam: Giel(lom) Vanham
- 9 Mechelse gekochte poorters uit Maaseik
- 12 Ambachtelijke steenbakkers uit Maaseik
- 13 De vierde nacht van de geschiedenis. ("Laboratores")
- 14 Diksjenaer van het Mezeikers
- 15 In oude kranten lazen we....
- 16 Maaseikenaren publiceren (1): Ghislaine Raets.
- 17 Uit de oude Wammesdoos
- 18 Dialectpoëzie
- 19 Maaseikenaren publiceren (2): Leona Kaes
- 20 Kruisheer Gerardus Golt (1609-1671)
- 25 In memoriam; Jaak Hellings
- 26 Het huis "Die drij Croenen"
- 28 Davidsfonds Maaseik organiseert.
- 29 Maaseikenaren publiceren (3): Martin Hinoul
- 30 Genealogie. Links en rechts van de Zanderbeek (fam. Severijns in de 17de eeuw)
- 38 Zuster Anne met rust te Zonhoven
- 39 Over leerlooiers en loopputten
- 43 1831. Oproer en muiterij in Maaseik.

Cover: Rita Westhovens, Foto's: Roger Maes

WOORD VOORAF

Herman Hendrix

Ook al ligt ons stadje volledig overhoop door de aanleg van tientallen flats, parkeerplaatsen, winkelcentra en andere sociale woningen, toch wenst de hele redactie u, beste lezer, **een heilvol 2006 toe.**

We beloven u er weer het beste van te maken en hopen dat alle teksten u conform de allernieuwste spelling worden aangeboden.

... En op de vraag: "Hoe gaat het in Maaseik?" moet ik antwoorden:

*"Een "kraanlandschap" zeggen toeristen;
"een godsgeschenk", de urbanisten;
"het ijs'ren gordijn,
maar dan in het klein"
Dat denken drie ex-communisten.*

*Al zei Bredero: " 't Kan verkeren",
begint het me toch t'ambeteren;
want alles ligt plat,
waar kan 'k in de stad
nog rijden.....en waar nog parkeren?*

*Och, laat ons maar 't beste verhoppen:
het zal zo een vaart wel niet lopen.
Want straks weet je dat,
woon ik in een stad
waar iedereen alles kan kopen!*

1

Foto: R. Maes

Rechtspraak eind 17de eeuw

2 Raymond Driessen

Sinds de licentiaatsverhandelingen van Hilde Minten en Erik Nicolaes kan iedereen die over de rechtspraak in Maaseik wil schrijven, ermee volstaan voor de nodige achtergrondinformatie naar beide werken te verwijzen.⁽¹⁾

Dat belet natuurlijk niet dat er nog plaats te over is om op deelaspecten van die rechtspraak in te gaan. De archieven van de schepenbank bieden daartoe meer dan voldoende stof.⁽²⁾ Bewaard zijn bijvoorbeeld tientallen dikke registers met daarin de zittingsverslagen van de schepenbank, de zogenaamde "Rollen". Voor meer duidelijkheid zou men daarnaast de eigenlijke processtukken moeten kunnen leggen, maar die zijn veel minder goed bewaard. Ook zonder die laatste documenten zijn de "Rollen" echter dikwijls toch voldoende geschikt tot het opdelven van interessante informatie. Eén van die rolregisters beslaat de periode 1683 - 1720, wanneer de schepenen zetelen in criminele aangelegenheden van partijen onderworpen aan het Luiks recht. In gewone mensentaal betekent dit dat ten minste één van beide partijen binnen de wallen woont.⁽³⁾ De moderne

berichtgeving spitst zich nogal (te) vaak toe op het ongewone en/of spectaculaire, wat ons een alibi verschaft om op dezelfde manier dit register te doorbladeren.

Hekserij

Op 18 juli 1692 staan Nielken Smeets, de echtgenote van Jan Janssen bijgenaamd "de korver", en haar stiefdochter Margriet terecht voor "hexerie, touverie & andere superstitieuse raedingen". Jeun, de gewezen halfwin op de hoeve van kanunnik Smets in Wurfeld heeft namelijk indertijd hun hulp ingeroepen om hem van een mysterieuze geest te verlossen die ziekte onder zijn "beesten" had gebracht. Nielken heeft hem daarop aangeraden het hart van een gestorven schaap te "sieden of koecken", waardoor de tovenaars zich kenbaar zou maken. Om de zaak helemaal te klaren zou hij ten slotte in het gezelschap van Margriet "eenen wegh naer Onse Lieve Vrouwe van Scherpenheuvel" moeten doen "om eenen gheest te verlossen".⁽⁴⁾ De stukken vertellen niet of pachter Jeun uit onvrede over het bereikte resultaat misschien de schepenen heeft aangesproken. Hoe ook, er hangt Nielken een straf tot verbanning boven het hoofd.

Onvrijwillige slagen en verwondingen

Agnes Coemans, halfwin op Wenthuisen is overleden aan de gevolgen van een ongeval met haar vaders kar en paard. Zij is van de kar gevallen, waarop die over haar keel is gereden met haar dood tot gevolg. De drossaard van Stokkem eist daarom kar en paard van vader Marten op met als reden dat "iemandt door negligentie off onvoorsichticheijt gedoot wordende van karre en peerdt, de selve karre en peerdt coemen te cederen en te competeren aen de Heeren (gerechtelijke) Officieren. Marten daarentegen houdt bij hoog en bij laag vol dat de oorzaak niet aan onvoorzichtigheid te wijten is, maar aan

een ongelukkige samenloop van omstandigheden. De zaak dient vanaf juli 1693.

Diefstal

In april - mei 1695 zit Jan Everts, alias Coninck, in de problemen. Er is huiszoeking bij hem gedaan omdat hij al eerder "ter quader reputatie en gerucht staet". Men vindt bij hem "veele graenen, malt, Hollantse magasinhaever en diverse gedroogde hoorenbeestevelle, dewelcke soo geringen borger als hij Jan Everts is, niet eijgen hebben can". Verzwarende omstandigheid is bovendien dat hij 6 rijksdaalder - een behoorlijk maandloon - heeft aangeboden om de zaak te verzwijgen. Dan volgt de gebruikelijke procedure: hij belandt op de pijnbank, bekent, herhaalt de volgende dag los en vrij van boeien zijn bekentenis, legt de eed "de non offendo" af (wat betekent dat hij de rechterlijke functionarissen niets euvel duidt) en wordt schuldig bevonden. Dat betekent: "aen de caecke gebonden worden en gegeeselt worden met vijftien roedenslaegen en daer naer hem eene brantmerck gegeven te worden". Hij wordt bovendien veroordeeld tot de kosten - in de praktijk betekent dat de confiscatie van zijn (ontoereikende) bezit - en tot verbanning gedurende 80 jaar uit het Land van Luik.

Diefstal met heiligschennis

Ondanks alles komt Jan Everts er nog redelijk genadig van af, vergeleken met het lot van een "collega" in 1709. Na de gebruikelijke pijnbank bekent die een resem diefstallen, waaronder een aantal "gewone":

In Aldeneik bij heer Amenzaga: "eenige manscleederen ende halsdoecken", In Maastricht bij Jan Diricks: o. a. 40 pattacon en een gouden ring, In Stevensweert bij een marketenter: 10 à 12 schillingen, In Namen: "vier casacken en twee paer schoenen".

Dat is allemaal bij manier van spreken nog tot daar aan toe. Veel erger - heiligschennis - zijn de kerkdiefstallen die hij heeft begaan. De kerk van Rotem werd tweemaal door hem bezocht. De eerste keer maakt hij een gat in de muur met een ploegkouter en steelt uit een kist een kelk met pateen en twee of drie alben, en uit een andere kist 7 à 8 manshemden en twee "casacken". De kelk en pateen verkoopt hij aan een jood even buiten Sittard voor wie dat natuurlijk geen gewijde objecten zijn. Zijn tweede bezoek is nog afgrijselijker. Hij breekt het tabernakel open met een ploegkouter en steelt "het venerabel, wie oock eenen kelck waerin kleine hosties". De kleine hosties schudt hij uit over het altaar en de hostie uit de monstrans is hij tijdens zijn overhaast vertrek op het kerkhof kwijtgeraakt. De monstrans en de kelk heeft hij in de buurt van Sittard aan een jood verpatst.

Tot de kerk van Haelen bij Roermond heeft hij zich met een ploegkouter toegang verschaft, 2 à 3 kisten geforceerd en ongeveer 400 gulden en "eenen swarten casack" buit gemaakt. Ook de kerk van Heel heeft hij met een bezoek vereerd en blijkbaar nog niet zo lang geleden, want hij kan nog precies opsommen wat hij uit een kist heeft meegenomen: "een deel speck en geroockt vlees, twee tiene tellioren, eenige slaepplaeckens ende tellioren". Die buit heeft hij verkocht aan "Abraham den jode tot Thoor". Na 1700 is dus in de meeste dorpen nog steeds de gewoonte in zwang dat ten tijde van oorlogsgevaar de bevolking haar kostbaarheden in kisten opslaat en die in veiligheid brengt binnen de dorpskerk. Die "veiligheid" is blijkbaar erg relatief.

Bovendien wordt Everts nog beschuldigd van verder ongespecificeerde "meer andere beswaernissen als boeleringh etc.", hoerij dus. Dat de heiligschennis hem zeer zwaar wordt aangerekend, kan men afmeten aan de zwaarte van de

strafmaat: "om door den scherprechter eerst beijde sijne handen en daernaer beijde seijne beenen met gloijende tangen genepen en dit gedaen en eenigsints geworgt sijnde, aen hem eenen slaech van genaede op het herte en vorders de armen en beenen gebroecken te worden".

Na zijn dood kan hij nog dienen als afschrikwekkend voorbeeld: "stellende sijn doot lichaem anderen ten exempel en tot schroom van eenijeder, op een radt geleijt en met ijsere kettenen daer aen vastgemaect worden, totdat hij daerdoor come te rijsen, en sijn hoofd gestelt op eene ijsere penne met houte afbeelsels van remonstrantie ende kelck".

4 Nog diefstallen

Het is een bekend gegeven dat naarmate de 17de eeuw vordert de uitgesproken straffen alsmear draconischere vormen aannemen en Maaseik lijkt de trend te volgen. In 1719 verliest Marie Thijssen twee vingers voor een diefstal, weliswaar verergerd door meened voor het gerecht. In 1720, en dat enkel wegens "gewone" diefstallen, kan Claes Hellings op minder clementie rekenen dan destijds Jan Everts. Hij wordt veroordeeld om gehangen te worden en de pachter van St. - Jansberg zal naar oude gewoonte het hout voor de galg leveren. Geen clementie of toch? "En is toegestaan uijt gratie op dessens versoght ende sijne vrienden het lichaem ter gewijde aerde te brengen ..."

En signalementen

Soms leren verklaringen ons zelfs iets over de eigentijdse klederdracht. In 1706 verklaart Marie van Maegdenborgh, beschuldigd van de diefstal van een kleed, dat zij dit kleed gekocht heeft "van eenen man met een vrouw ontrent de Maese, den man hebbende een blauwe keel aen met een swarte broeck met witte kousen en nieuwe schoenen, met eenen grauwen camisol, en de vrouw een rij(g)lijff met een swarte schortse..."

Noten

1. H. MINTEN, De criminaliteit te Maaseik, 1656 - 1794, licentiaatsverhandeling, KU Leuven, 1977. E. NICOLAES, Het Schoutambt van Maaseik in de zeventiende en achttiende eeuw, licentiaatsverhandeling, KU Leuven, 1999.
2. St. HENDRICKX, Maaseiker archieven, in: De Maaseikenaar 34, 2003, blz. 103 - 114 en blz. 163 - 174.
3. Rijksarchief Hasselt, Maaseik, Schepenbank, Rollen, 50.
4. De verering van O. - L. - V. van Scherpenheuvel, gepropageerd door de aartschertogen Albrecht en Isabella, neemt een hoge vlucht vanaf 1605: A. LANTIN, Scherpenheuvel, oord van vrede, Retie, 1971

Aw Mezeiker Leedsjes

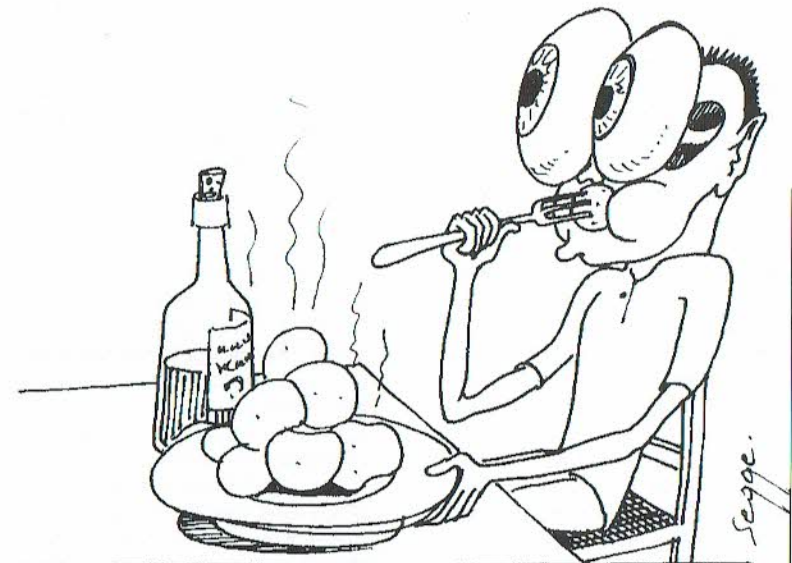
Wie kan ons de tekst bezorgen van een liedje dat men zong bij het touwtje springen en begint met de woorden: L'autre jour laag in ze bèsdsje)?

Tony Van Wijck

Maaseiker spreekwoorden, zegswijzen en gezegden

Tony Van Wijck

Ware woorden zijn niet mooi;
mooie woorden zijn niet waar.

Z'N OUGE ZEEN GROEËTER ES
Z'NE BÔWK

1. Ze is van 't gevraör geraak. (= Zij is zwanger.)
2. Es eine boor ein hoon slach, den is jao de hoon krank ofwaal de boor. (= een boer is zo zuinig dat hij niet snel zal overgaan tot het slachten van zijn kip, zeker niet als ze nog eieren lengt.)
3. Dao kómme nog mieër daag es wieëke. (= Het kan nog wat duren.)
4. Zolang es 'ne man nog op zi-jn knijje rond 'ne pöt kan krówpe kan hae nog kiensjes make. (= uitleg overbodig.)
5. Di-j goeijt de vot op. (= Die komt meer onder de mensen, laat zich overal zien, na een mindere periode of gebeurtenis in haar leven, bvb. het overlijden van haar echtgenoot.)
6. Det wènt waal, Minoe, zag de bekker en hae vaegde mèt de kat den heiten oeëven ówt. (= Zeispreuk.)

7. Dae haet de voeëgel neet aafgesjoeëte. (= Hij is wat achterlijk.)
8. Gevräör in september, zaoch in december. (= Weerspreuk.)
9. Eier en maesjes mótt men neet uver ti-jd beware. (= Meisjes moeten tijdig trouwen.)
10. Väöl gesjrieëf en weinig wol, zag den dujvel en hae sjoor het verke. (= Zeispreuk.)
11. De dówzenste kènt het klómpemake neet. (= Dat is onbegrijpelijk. Wordt gezegd als je een merkwaardige prestatie ziet.)
12. Hae is bang det er zich de tóng verstówk. (= Hij durft niet antwoorden.)
- 6 13. Emes de mèlk zoor make. (= Het iemand moeilijk maken.)
14. Dae zal zich nog waal ins kratse wó d'r geine juuëk haef. (= Die zal er nog wel eens spijt of wroeging van krijgen.)
15. Hae is stillekes zi-jn valli-jze aan 't make. (= Hij voelt zijn einde naderen.)
16. Lómp is ouch vès, mer de kop doug neet! (= Woordspeling met 'lomp'. Wordt gezegd van een lomperik.)
17. Dae meint zich get. (= Hij beeldt zich veel in.)
18. Hae is zoe dempig es ein spörgków. (= hij is kortademig, als een koe die spurrie at.)
19. Iech höb water boeëve mi-jn kni-jje. (= Ik moet dringend plassen.)
20. Dao haet zich emes in de vinger gesnieëje. (= Iemand heeft een windje gelaten.)
21. Vuur iéewig en dri-j daag. (= zeker voor altijd.)
22. Dao kump aardig get bi-j ki-jke! (= Daar is heel wat voor nodig.)
23. Ze hangen ówt aan 't stadhóws. (= Ze gaan trouwen. Een bericht werd gedurende 10 dagen uitgehangen o.a. de ingang van het stadhuis om na te gaan of er geen beletsels waren tegen het geplande huwelijk.)

24. Zoe gek zeen es 'ne pópperel. (= stapelzot zijn.)
25. Hae begint klein uigskes te kri-jge. (= Hij wordt heel moe, of, hij begint dronken te worden.)
26. Mèt Mezeikenaere móste oppasse, want det zeen luieriken: di-j höbbe väöl ti-jd óm nao te dènke! (= luie mensen maken veel tijd om na te denken.)

Help ons helpen!!!!!!!

Jaak Bergers

Kerstmis en Nieuwjaar waren luisterrijke en dure feesten. Wij leven in een rijk land. Jammer genoeg deelt niet iedereen in die rijkdom. Erger nog het aantal armen groeit gestadig, er is veel verdoken armoede. Onze **Vincentiusgroep Maaseik**, een vereniging voor vrijwillige, maatschappelijke dienstverlening heeft buiten de belangloze inzet van haar leden ook jullie solidaire steun nodig ;houdbare levensmiddelen zoals:melk, suiker, koffie, deegwaren, jam; waspoeder, pampers, zeep, tandpasta, enz. Wij zorgen dat alles daar terecht komt waar de nood het grootst is. Jullie kunnen ook financieel steunen.a) vrije giften b) 'Vriend van Vincentius' worden en minimaal 30 euro per jaar storten. Alle giften zijn welkom, schenkingen van 30 euro/ jaar zijn fiscaal aftrekbaar. In naam van mensen in nood, ook bij ons in Maaseik en omgeving, hartelijk bedankt. Bankrekening 335-0560770-59 van Vincentiusbeweging"Harlindis en Relindis", Heppersteenweg 40B, 3680 Maaseik

boekdelen thans in het abdijarchief van Averbode en in de stadsbibliotheek van Trier bewaard worden⁽²⁾. Prelaat Balthasar Panhuysen volgde in 1582 zijn oom op en leidde de abdij tot 1606.

Het optreden van Jakob Panhuysen als abt van Steinfeld moet een grote uitstraling hebben gehad, die zelfs gepaard ging met een opmerkelijke werfkracht voor zijn abdijsamenleving. Luidens het *Liber professorum* werden tijdens zijn abbatiaat 74 jonge kloosterlingen geprofest, onder wie enkele uit de vooraanstaande familie Panhuysen van Opoeteren⁽³⁾, één uit Maaseik, nl. Petrus Benthuisius en één uit Peer, nl. Franciscus Paludanus⁽⁴⁾.

Petrus Benthuisius van Maaseik in de abdij van Steinfeld (Eifel, D.)

Jan Gerits

In de 16de eeuw, toen Jakob Panhuysen (*Panhausen*) en vervolgens zijn neef Balthasar Panhuysen als abten de premonstratenzerabdij van Steinfeld leidden, deden verschillende jonge mannen uit de Kempen en het Maasland hun intrede in dat klooster, dat toen een belangrijk godsdienstig en cultureel centrum was in het Eifelgebied⁽¹⁾. De twee abten uit de familie Panhuysen, die samen ruim vijftig jaren de abdij bestuurden, waren afkomstig van Opoeteren. Abt Jakob Panhuysen (ca. 1500-1582) was er abt van 1540 tot aan zijn overlijden. In die functie maakte hij zich verdienstelijk als bouwheer en als een toegewijde beheerder van het kloosterbezit.

Door het generaal kapittel van zijn orde werd hij belast met visitaties in gans Noord-Europa. Daarbij trad hij op als hervormer van heel wat mannen- en vrouwenkloosters van de premonstratenzerorde, omdat ook in die middens de reformatie invloed had. Bovendien schreef hij diverse geestelijke traktaten en enkele humanistische gedichten, die gebundeld in twee lijvige

De Maaseikenaar (*Masecanus*) Petrus Benthuisius heette waarschijnlijk Pieter Benthuisen (*Benthuis, Benthuis, Benthuis*), want volgens de gangbare humanistische mode gebruikte hij zijn naam in een Latijnse vorm. Heel wat kloosterlingen, die toen in de abdij van Steinfeld verbleven, vertaalden hun familienaam in het Latijn of zelfs in het Grieks. Waarschijnlijk werd hij omstreeks 1555 in Maaseik geboren. Hij trad binnen in de premonstratenzerabdij van Steinfeld, waar hij in 1577 zijn geloften uitsprak. In de zomer van 1580, waarschijnlijk einde juli, werd hij tot priester gewijd. Toen hij als neomist voor de derde keer het misoffer opdroeg, werd hij getroffen door pestbesmetting, waaraan hij op 4 augustus 1580, op jonge leeftijd, overleed.⁽⁵⁾ Over de studies, die hij vóór zijn intrede in Steinfeld genoot, zijn geen inlichtingen voorhanden. Het is alleszins vermeldenswaard dat een student uit Maaseik, in het Land van Loon, zijn levensroeping vond in een kloostergemeenschap van de Eifel, waar hij trouwens verschillende streekgenoten aantrof.

Noten

- (1) Over de abdij van Steinfeld kan men lezen: G. BAERSCH, *Das Prämonstratenser Mönchskloster Steinfeld in der Eifel, Schleiden, 1857*; T. PAAS, *Die Abtei Steinfeld vom Beginn des 15. Jahrh. bis zu ihrer Auflösung*, in: *Annalen des historischen Vereins für den Niederrhein*, XCIX, 1916, p. 98-202; I. JOESTER, *Die religiöse und kulturelle Bedeutung der Abtei Steinfeld in der Eifel*, in: *Geschichte im Bistum Aachen*, I, Aken, 1992, p. 56-79; B. MEISTERJAHN, *Kloster Steinfeld, Regensburg*, 1999.
- (2) Zie over hem: J. GERITS, *Jakob Panhausen van Opoeteren, abt van Steinfeld. Een ascetisch schrijver en humanist uit de 16de eeuw*, in: *Album Dr. M. Bussels, Hasselt*, 1967, p. 241-253; ID., art. *Panhausen, Jakob*, in: *Nationaal Biografisch Woordenboek*, III, Brussel, 1968, kol. 639-641; ID., *Jacob Panhausen van Opoeteren, Abt van Steinfeld, Opoeteren*, 1975, 20 p.
- (3) Over die invloedrijke familie kan men raadplegen: E.F. PANHUYSEN, *Leonardus Gisberti Panhuysen van Oeteren (Leonardus Panhusius). Bijdrage tot de reformatiegeschiedenis van Noord-Limburg*, in: *Historisch Tijdschrift*, XI, 1932, p. 124-135, 249-257; XII, 1933, p. 122-140; R. DRIESSEN, *Iets over de familie Van Oeteren uit Elen (tot ± 1800)*, in: *De gouden sleutel*, V, 1990, nr. 3, p. 20-26; nr. 4 markante 17de-, p. 24-29; VI, 1991, nr. 1, p. 6-9; E. CUPPENS, *De familie "Panhuysen"*, in: *Utersjank*, XX, 2003, nr. 2, p. 36-41; XXI, 2004, nr. 1, p. 42-48 en nr. 2, p. 42-49; J. GERITS, *Dionysius van Oeteren, een 17de-eeuwse figuur uit de Kempen*, in: *Heemkunde Limburg*, 2003, nr. 4, p. 15-17.
- (4) J. GERITS, *Franciscus Paludanus, een Perenaar in de abdij van Steinfeld (Eifel, D.)*, in: *De zeven torens*, XVIII, 2003, p. 74.
- (5) J. BRAUN, *Zur Geschichte der Abtei Steinfeld in der Eifel*, in: *Annalen des historischen Vereins für den Niederrhein*, VIII, 1860, p. 132; M. GEHRKE, *Konventualenverzeichnis der Prämonstratenserabtei Steinfeld in der Zeit von 1541 bis 1795 (mit Nachträgen bis 1833)*, Steinfeld, 2001, p. 64 en 65: "Peste moritur, cum tertio sacrificasset".

In memoriam Giel (Lom) Vanham

(°14 november 1933 - †,m 29 oktober 2005)

Jaak Bergers

Wat vroeger of wat later, wij gaan allemaal, die zwak zijn als het halmpje, die sterk zijn als staal. Die waarheid werd weer eens bewezen, nu ook deze natuurmens uit Siemkesheuvel tijdelijkheid met eeuwigheid wisselde. Giel Vanham was het eerste sportmonument van Maaseik dat onze stad op de kaart zette. In 1959 werd hij kampioen van België motorcross (inters) Later volgden: Jan Klaps, Eddy Evens en Noliko (volleybal), Vital Borkelmans (voetbal), Ann Devries (tennis), Mohamed Ouali (kickboksen) enz. Er zullen voor onze spectaculaire crosser nog vele nationale en internationale successen volgen. Nu nog wordt dikwijls herinnerd aan de heroïsche wedstrijdgevechten die hij leverde met Jefke Teuwissen uit Neeroeteren. Wat was hij trots dat zijn twee zonen zijn sportieve sporen volgden! Bekend was hij ook als de bekwame lijnbuschauffeur die er steeds voor zorgde dat zijn reizigers eerder te vroeg dan te laat ter plekke arriveerden. Het was iemand die hield van de natuur, vandaar zijn meest geliefde hobby's: vissen en jagen.. Bedroefd werd afscheid genomen met een onuitwisbare herinnering aan een rijk gevuld leven.

Mechelse gekochte poorters uit Maaseik

Jan Gerits

Vanaf hun ontstaan hebben de steden een opmerkelijke aantrekkingskracht uitgeoefend op de bevolking van het omliggende platteland. Heel wat dorpsbewoners en zelfs ingezetenen van kleine stedelijke nederzettingen, zoals de meeste Loonse steden, verkozen dan ook zich te vestigen in een stad, waar ongetwijfeld betere sociaal-economische toekomstmogelijkheden werden aangeboden.

De meeste inwoners van het Land van Loon, die aldus hun maatschappelijke situatie wensten te verbeteren, emigreerden vaak naar steden uit hun omgeving, zoals Tongeren⁽¹⁾, Hasselt en Sint-Truiden⁽²⁾ of verderop naar Maastricht⁽³⁾ en Luik⁽⁴⁾. Men treft echter ook in verschillende Brabantse steden immigranten aan uit het Land van Loon. Eén van die aantrekkingspolen was Mechelen.. Met betrekking tot die Brabantse stad werd door Marcel Kocken een chronologische lijst van de gekochte binnenpoorters uitgegeven⁽⁵⁾. Daaruit blijkt dat de Dijlestad, als belangrijk centrum, door heel wat ingezetenen van het Land van Loon werd beschouwd als

een vestigingsplaats met gunstige toekomstperspectieven. Onder de uitwijkingen treft men vooral ambachtslieden en handelaars aan. Het gebied, waar de stad Mechelen haar werfkracht deed gelden, bleef dus niet beperkt tot Brabant, waar weliswaar de meeste gekochte poorters van afkomstig waren, maar strekte zich ook uit over alle andere streken van de Nederlanden en het prinsbisdom Luik. Hoewel het aantal Mechelse poorters uit het Land van Loon, in verhouding tot de andere gewesten, relatief klein was, loont het toch de moeite even de aandacht te vestigen op dat demografisch fenomeen. De emigratie naar Mechelen vond voornamelijk plaats vanuit de grotere steden Hasselt, Sint-Truiden en Tongeren, maar ook uit de kleine Loonse steden, zij het in mindere mate, trokken inwoners naar de Dijlestad om er zich te vestigen en een nieuwe toekomst uit te bouwen. Dergelijke uitwijkingen kwamen uit Beringen, Bilzen, Borgloon, Halen, Herk-de-Stad, Maaseik en Stokkem. Sporadisch treft men in het Mechelse poortersregister ook inwoners aan uit de dorpen van het Loonse platteland.

Dankzij de gunstige ligging aan de Dijle en bij een kruispunt van verschillende landwegen, was Mechelen in de Middeleeuwen uitgegroeid tot een bloeiende en invloedrijke stad, met een sterke uitstraling. Vooral sinds het Bourgondische bewind, als gevolg van het huwelijk van Margaretha van Male (†1405) met Filips de Stoute (†1404), in 1369, kreeg Mechelen een groeiende betekenis als centrum van rechtspraak en bestuur voor de Nederlanden. De Dijlestad was niet alleen een centrum van politieke en diplomatieke activiteit, doch tevens een haard van sociaal-economische bedrijvigheid en een middelpunt van cultureel leven⁽⁶⁾.

Men was poorter als wettig kind van een poorter of als echtgenote van een

poorter. Wie niet tot die categorieën behoorde, kon het poorterschap tegen een welbepaalde geldsom verwerven. Het bedrag werd geregeld door de stadsmagistraat van Mechelen aangepast. Vóór 1568 betaalde men 33 stuivers, vanaf 11 december 1568 zeven gulden, vanaf 1 februari 1620 vijftig gulden, vanaf 14 september 1643 vijftig gulden en sinds het begin van 1689 zelfs honderd gulden⁽⁷⁾. De kandidaat-poorter behoorde bovendien aan bepaalde voorwaarden van geslacht, leeftijd en zedelijk gedrag te voldoen. Hij moest van het mannelijke geslacht en van wettige afstamming zijn, ten minste achttien jaar oud zijn voor de ontvoogde minderjarige of vijftig voor de niet-ontvoogde, christen zijn en een goede faam genieten, ongebonden zijn en ten minste één jaar in Mechelen gewoond hebben. De kandidaat-poorter moest zijn aanvraag tot de stadsmagistraat richten. Na te zijn aangenomen, volgde de eedaflegging en moest het aanvaardingsrecht of de koopsom worden betaald. Pas nadien werden zijn naam, de datum waarop hij werd aangenomen, de plaats van herkomst en het ambacht, dat hij uitoefende, in het register van de gekochte poorters ingeschreven. In theorie diende de toekenning van het binnenpoorterschap dus volgens de hier geschetste procedure te gebeuren. De praktijk wees echter uit dat op de meeste punten uitzonderingen werden toegestaan, behalve op het vlak van de christelijke rechtgelovigheid⁽⁸⁾. Om van de sociale en economische voordelen van het Mechelse binnenpoorterschap te kunnen genieten, hebben heel wat inwoners van het oude Land van Loon dat poorterschap gekocht. Dankzij de reeds vermelde publicatie van Marcel Kocken is het thans mogelijk een beeld te schetsen van de uitwijking van de Loonse steden en dorpen naar de Dijlestad. Het is uiteraard ook niet uitgesloten dat sommige emigranten uit het Land van Loon zich

buiten de stadswallen, in de onmiddellijke omgeving van de stad, vestigden, waar zij mogelijk het statuut van buitenpoorter verwierven. De aard van die inwijkelingen, het aantal buitenpoorters en hun sociaal-economische situatie werden voor Mechelen echter nog onvoldoende onderzocht. In de 16de en de 18de eeuw verkregen twee inwoners van Maaseik het Mechelse binnenpoorterschap. Hubrecht **Hoefmans**, zoon van Laurens (*Lauwereijs*) Hoefmans, werd in Mechelen als gekochte binnenpoorter op 4 augustus 1516 ingeschreven. Hij verklaarde dat hij het beroep van mandendragers (*mandedragere*) of sjouwer van zware lasten uitoefende en dat hij afkomstig was van Maaseik (*Maseyke*). Zijn leeftijd werd niet meegedeeld⁽⁹⁾. Men moet dan wachten tot in het midden van de 18de eeuw, alvorens een andere inwoner van Maaseik zich in Mechelen ging vestigen. De 45-jarige Godefridus **Driessens** verwierf op 29 maart 1751 het Mechelse binnenpoorterschap. Bij zijn inschrijving op de poorterslijst verklaarde hij dat hij afkomstig was van Maaseik (*Masijck*). Zijn beroep werd niet genoteerd, maar, gelet op de procedure, kan men moeilijk aannemen dat hij geen ambachtsman was. In het Mechelse poortersboek staat hij vermeld als een zoon van Hendrik (*Hendricus*) Driessens en Maria van Dijck⁽¹⁰⁾. Een onderzoek in het stadsarchief van Maaseik wees echter uit dat zijn vader niet Hendrik, doch Theodorus heette⁽¹¹⁾. Hij was op 14 november 1694 in Maaseik met Maria van Dijck getrouwd. Uit hun huwelijk werden tussen 1695 en 1712 tien kinderen, acht zonen en twee dochters, geboren. Godefridus was de zesde in de rij. Zoals vaak in de parochieregisters kan worden vastgesteld, is de schrijfwijze van de familienaam der kinderen nogal verschillend. Het echtpaar Driessens-van Dijck schonk het leven aan de volgende kinderen: Joannes Driessens (ged. 2

september 1695), Rutherius Driessens (ged. 25 februari 1697), Petrus Driessen (ged. 8 juli 1699), Jacobus Dreessens (ged. 12 oktober 1701), Maria Dresen (ged. 16 maart 1704), Godefridus Dresens (ged. 30 april 1706), Mathias Driessens (ged. 9 maart 1708), Joannes Driessens (ged. 29 januari 1710), Antonius Dresens (ged. 22 december 1711) en Maria Driessens (ged. 28 november 1712). Uit deze gezinslijst kan men afleiden dat de eerstgeboren zoon en de oudste dochter vroegtijdig overleden. Hoe het verder met de twee uitgeweken Maaseikenaren verliep en of zij hun droom konden verwezenlijken, is ons onbekend. Het is alleszins een interessant "fait divers" dat zij hun geluk gingen zoeken in een Brabantse grootstad.

Noten

- (1) H. BAILLIEN, *Het Poortersboek der Stad Tongeren*, in: Ons Heem, VI, 1947, p. 14-18, 47-50 en 77-81.
- (2) Betreffende Hasselt en Sint-Truiden zijn geen poorterslijsten gekend.
- (3) P.J.H. UBACHS, *Nieuwe burgers van Maastricht*, 14de eeuw tot 1795, Geleen, 1993.
- (4) J. ROUHART-CHABOT en E. HELIN, *Admissions à la Bourgeoisie de la Cité de Liège, 1273-1794*, Luik, 1962. Vgl. J. GRAUWELS, *Loonse poorters van Luik (1273-1794)*, in: Limburg, XLV, 1966, p. 216-222.
- (5) M. KOCKEN, *De gekochte poorters van Mechelen (1400-1795)*, Handzame, 1975. Over het Mechelse binnenpoorterschap kan men nog raadplegen: R. VERVLIET, *Het burgerschap te Mechelen*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, KUL, 1950; J. VERBEEMEN, *De gekochte poorters te Mechelen* in: Handelingen van het XIXe Vlaamse Filologencongres, Brussel, 1951, p. 85 e.v.
- (6) Vgl. L. GODENNE, *Malines jadis et aujourd'hui*, Mechelen, 1908; J. LAENEN, *Geschiedenis van Mechelen tot op het einde der middeleeuwen*, Mechelen, 1934; *Mechelen de Heerlijke*, uitg. R. FONCKE, Mechelen, 1938-1947.
- (7) M. KOCKEN, a.w., p. VIII.
- (8) IDEM, a.w., p. V-VII.
- (9) IDEM, a.w., p. 273, nr. 3994.
- (10) IDEM, a.w., p. 387, nr. 5542.
- (11) Met dank aan Hubert Heymans, conservator-archivaris.

Ambachtelijke steenbakkers uit Maaseik

12 Jacky Imling

Op deze foto (rond 1900) zien we een stoer geslacht van ambachtelijke steenbakkers uit Maaseik. Naast het paard staat vader Lambert Langers (°13-02-1846) en links van hem zijn vier zonen, onder wie de grootvader van Jacky Langers (Genk) en Jacky Imling (Lanklaar).

**“Klim op, en wandel op de muur van Oeroek, bestudeer het fundament en bekijk het metselwerk. Zie of het metselwerk niet van baksteen is of zijn grondslag niet hebben gelegd de zeven wijzen!”
GILGAMESJ**

De geschiedenis van de baksteen ontstaat lang vóór onze tijdrekening. Meer dan tienduizend jaar geleden worden de eerste steden gebouwd in het Tweestromenland uit ongebakken klei. De stenen worden gewoon in de zon gedroogd. In Egypte is echter meer natuursteen ter beschikking dan in Mesopotanië, zodat de baksteen er niet veel opgang maakt. Bij de Romeinen wordt de baksteen op grote schaal toegepast, vooral vanaf 50 v.C. wanneer Rome uitgroeit tot een

wereldstad.

De oudste middeleeuwse bakstenen in Vlaanderen dateren van omstreeks 1200. De kloosterorden spelen hierbij een beslissende rol. Zo wordt de oorsprong van de baksteenindustrie in de Rupelstreek toegeschreven aan de Cisterciënzinnen die zich in 1246 vestigen te Hemiksem. De middeleeuwse kloosters hebben vele monumentale gebouwen in baksteen opgericht. Voorbeelden hiervan zijn:

- De geveltoren van de St.-Salvatorkerk te Brugge (1220)
- De Kerk van de Cisterciënzerabdij te Koksijde (1240) Vanaf de 14e eeuw ontstaat het specifieke beroep van steenbakker. Men moet echter een onderscheid maken tussen:
 - de primitieve steenbakkerijen met vaste standplaats die meestal hun afzet vinden in de steden
 - de tijdelijke steenbakkerijen in open lucht, de zogenaamde veldovens die vooral op het platteland te vinden zijn.

De veldsteenbakkerij is zowat de oudste methode om baksteen te produceren en blijft tot ver in de 20ste eeuw in gebruik in de vele agrarische gebieden van ons land. Rond de eeuwwisseling (1900) was er in Limburg weinig industrie te vinden. De verhuis naar de Duitse brikkenvelden in het Roergebied en langs de Rijn komt op gang. Duizenden Limburgers, jong en oud, mannen en vrouwen trekken met hun schamele rugzak richting Duitsland ... de seizoensarbeid is begonnen ... Het wordt een typisch Limburgs fenomeen. Aan deze massale migraties namen ook vader Langers en zijn vier zonen deel. (Zie foto)

In 1950 telde ons land nog circa 600 veldovens. Op dit ogenblik zouden er in België nog een 10-tal ambachtelijke veldovens bestaan die regelmatig branden. De veldsteenbakkerijen, zoals alle oude ambachten langzaam aan het verdwijnen. Men vindt geen mensen meer die deze zware handenarbeid nog willen doen.

Dit artikel werd met liefde geschreven en wordt integraal opgedragen aan alle Limburgse “brikkebekkers” en hun familie en aan allen die Maaseik een goed hart toedragen.

De 4de Nacht van de Geschiedenis: “LABORATOIRES”

Eerste deel van het drieluik “Laboratoires – Bellatores – Oratores”
Dinsdag 21 maart 2006.
Start vanaf 18.30 in de Zaal Van Eyck: lezing door de heer Martin Boonen en rondgang langs Maaseiker Laboratoires zoals de gilden en de stadsboerderijen binnen de wallen.

Wim Corstjens

Doorheen de Middeleeuwen vertrokken de christelijke theoretici vanuit het standpunt van een rechtvaardig geordende en onderling wederkerige maatschappij. Ieder hoefde zijn plaats in het groter geheel te kennen, de rang van anderen te respecteren en zijn bijdrage te leveren tot de gemeenschap. De clerus bad, de adel beschermde en het volk produceerde. Het is de oude driedeling van ‘Oratores’, ‘Bellatores’ en ‘Laboratores’.

Hoe ging het er in Maaseik aan toe op basis van deze indeling? Davidsfonds Maaseik, de Pater Sangerskring, de Gidsenbond van Maaseik en de Werkgroep Documentatie zoeken het uit. Tijdens de vierde ‘Nacht’ dompelen zij u onder in de klasse van de Maaseiker werkende klasse. Hoe evolueerden de gilden of ambachten in Maaseik? Breng een bezoek aan een van de laatste bijna intacte stadsboerderij binnen de wallen!

Welkom bij de **LABORATOIRES**.

Diksjenaer van het Mezeikers (vervolg)

14 Tony Van Wijck

Rerum omnium custos est memoria
(Cicero)
De herinnering is de hoeder van alle dingen.

- 1.. aaf, bw. a. = zelfde betekenissen als in AN
b. = leeg
c. = bij kinderspelen
d. = stomverbaasd, versted
e. = buiten de kwestie
f. = goed (of slecht) beland
Vb. b. De tón is aaf!
Vb. c. Diech bès aaf!
Vb. d. lech bèn ter hieël van aaf
Vb. e. lech doon het neet gaer, dao van aaf.
Vb. f. Dae is good (of slech) aaf.
2. aaftrèk, zn. v. (geen mv. geen dim.) = succes.
Vb; Zjang haet aaftrèk bi-j de vrowluj.
3. aardig, bn. bw. = a. groot
b. eigenaardig
c. lief
Vb. a. Zi-j haet aardige memme!
Vb. b. Hae is aardig aan zi-jn einj gekómme.
Vb. c. Ein aardig maesje.
4. ambras, zn. m. (geen mv. geen

- dim.) = ophef, ruzie, misbaar.
Vb. Maak toch geinen ambras vuur zoe e klei bietsje!
Vgl. Rijnlants: Amberasch.
5. beiskante, bw. = Aan beide zijden. ('beiskanten', steeds voorafgegaan door "aan")
Vb. Dae breek is aan beiskante besjrieëve.
 6. göbbele, zw. ww. = braken
Vgl. Rijnlants: jöbbeln
 7. hoeëvaard, zn. m. (geen mv. geen dim.) = hovaardigheid, hoogmoed
 8. hoeëvaerdig, bn. bw. = hovaardig.
Vb. Mezeikenaere zeen kaal, lui, lekker en hoeëvaerdig!
 9. hówke, zw. ww. = hurken, neerhurken.
Vb. Hówk tiech, want de kri-jgs anders de lèjjer tieëge di-jne kop.
 10. hówke, zn. vr. (geen mv. geen dim.) = het gehurkd zitten
Vb. Op z'n hówke zitten.
 11. hujjelpot, zn. m. (-pöt, -pötsje) = Een aarden of koperen pot, die gevuld werd met gloeiende sintels. Deze pot werd vroeger in de winter tussen de voeten gezet om de benen (en de rest) te verwarmen.
 12. living, zn. vr. (-s, -ske) = woonkamer.
 13. naaswatere, zw. ww. = zagen, zeuren
 14. pleite, zw. ww. = op de loop zijn, weg zijn.
Vb. Mi-jne fits is pleite.
 15. plekke, zw. ww. = a. plakken
b. ergens lang
blijven, vertoeven.
Vb. b. : Bès-te weer bli-jve plekke bi-j Vanminsel?
 16. plekplaoster, zn. m. (-s, -ke) = iemand die graag lang aan de toog blijft hangen.
 17. pletsje, zw. ww. = handen of voeten plat laten neerkomen op natte ondergrond.
Vb. Klein kënjer pletsje gaer doeër het water en ze pletsje gaer in de pratsj.
 18. póffe, zw. ww. = kopen zonder directe betaling

19. póffer, zn. m. (-s, -ke) = hij die regelmatig koopt zonder directe betaling.
Vb. Haw dae póffer in de gate!
20. pókkel, zn. m. (-s, -ke) = a. bochel
b. rug,
schouwers
Vb. a. Zi-jne jas pas neet good, hae haet ei bietsje eine póchel.
Vb. b. Pak dae zak op di-jne póchel en draag 'm nao de zölder.
Zegsw. De kóns miech de pókkel op! (= Je kunt me gestolen worden.)
21. pöl, zn. vr. (-le, -ke) = a. jonge hen.
b. (fig.) jong meisje.
Vb. a. De pölle beginne te lègke.
Vb. b. De höbs-tiech ein toffe pöl ówtgezoch.

- ss. pöllenei.
22. póngel, zn. m. (-e, pungelke) = draagzak, bijeengebonden kleren.
23. póppe, zw. ww. = a. dak van stropoppen voorzien.
b. neuken.
24. potsókker, zn. m. (geen mv., geen mv.) = bastaardsuiker.
Vb. In spēklaasie mót brówne potsókker kómme.
25. potte, zw. ww. = oppotten van geld.
Vb. Dae duit niks lever es potte!
26. pratsj, zn. vr. (geen mv., geen dim.) = modder, slijk;
27. krets, zn. m. (geen mv. geen dim) = schurft, scabies, besmettelijke huidziekte

15

Wij lezen in "DE ONAFHANKELIJKE DER PROVINCIE LIMBURG. NIEUWS – EN AANKONDIGINGSBLAD. 1850-1914. (Uitg. M. CEYSENS, Demerstraat Hasselt)" van zondag 25 januari 1885, nr. 7, jaar 36:

M. Daemen

"Laatstleden zondag waren wij getuige van een aardig voorval, dat het anders zoo vreedzaam stadje Maeseyck in rep en roer zette. Met den trein van 11 uren, arriveerde een fijn gepommadeerd en fraai gekleed heertje, die in Maeseyck geboren en opgevoed, evenwel geen Maeseycker hart in het lijf draagt, en die, te Brussel verblijvende, bij de katholieke betooging van 7 september onbeschaamd genoeg was om zijn vroegere katholieke medeburgers uit te jouwen en hun een stuk brood, aan een stok gebonden voor te steken. Deftig en fier trad hij de stad binnen en de twee zware reiszakken, welke hij met zich meedroeg, schenen iedereen toe te roepen, dat Mijnheer voornemens was een veertiental vrolijke dagen in zijn geboortestad te slijten. Toen de Maeseycker- Brusselaar 's namiddags zich op straat vertoonde, werd hij aldra door een groote schare volk achtervolgd, die door haar fluiten en zingen: "Weg met dat Brusselsch ras!" hem de verdiende eer bewees; meermalen ook werd dien Brusselsche

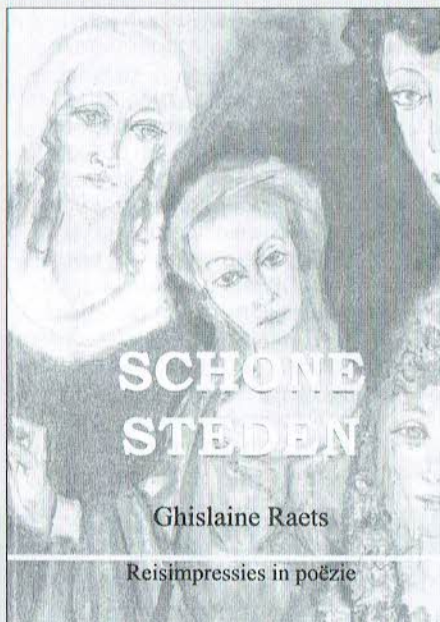
kiekenfretter een stuk brood onder den neus gestoken. Na veel ronddwalen mocht het hem gelukken, eene herberg buiten de Hepperpoort te bereiken, waar hem de baas medelijdend innam en de deur voorzichtig toesloot. Na een poos trad Mijnheer uit zijn schuilplaats en zijne chapeau buse onder zijn arm nemende, liep hij, liep hij... zoo snel als een Russisch koerier recht door, zonder om te zien, tot aan de Hepperpoort, en nog verder over de markt, tot aan eene herberg aan de Kerkstraat. Intusschen school het volk wederom voor gemelde herberg samen en dreigend klonk het over de markt: Weg met dat Brusselsch ras! In vertwijfeling verliet hij de kamer, drong dieper in het huis, opende de achterdeur (niet zijne, maar die van het huis) klom ijlings over een aanpalende muur, en hield zich in een nabijgelegen huis schuil tot laat in den nacht. 's Anderendaags met den eersten trein, terwijl de politie, voor meer onheil beducht, de wacht hield aan het station, stoomde onze Brusselaar naar beter oorden terug."

Maaseikenaren publiceren (1)

16

Jaak Bergers

Er wordt nog poëzie uitgegeven. Onlangs presenteerde **Ghislaine Raets** in de raadszaal van het stadhuis van haar geboortestad haar bundel "Schone Steden". Het zijn reisimpressies in poëzie. De kunstenaar zocht en vond schoonheid en emoties gedurende haar vele reizen door haar vaderland en de haast hele wijde wereld. Beide werden vertaald naar doeken of gedichten. Zij bewonderde de Boeddha's van de Boroboedoe, mijmerde in Delphi en Ephese, vertoefde op Malta, bezocht de beroemde bibliotheek van Alexandrië en geraakte bedwelmd door Toscane. Schrijven en schilderen zaten in haar genen. Zij bleef nog altijd veel houden van haar geboortestad. In de bundel staat een mooi gedicht over de oudste apotheek van België te Maaseik. Lees ter illustratie deze impressieflits uit haar bundel na een bezoek aan Egypte en de Nijl.

DE NIJL

*Een stroom
een boot
water onveranderd
steen geworden geschiedenis*

*Goden en geesten
ver heen
hoogmoed en koningen*

*in een feluka
een zeil
en een biddende man*

Geen leestekens, geen rijm, enkel beeldentaal in dit sober gedicht. De feluka is een zeilvaartuig zonder verdek in het gebied van de Middellandse Zee. De bundel telt 91 blz., is in kleurendruk en geïllustreerd. Woord vooraf door Walter Roggeman en een epiloog door Bart Madou. Misschien een leuk geschenkidee voor de komende feestdagen. Prijs €18,-. Bestel- en afhaaladres: Raets, Zonnelaan 1, 3680 Maaseik.

Uit de oude Wammesdoos

Tony van Wijck

Halfvastenstoet 1958. De groep "Banana boat song" van de Noorderwijk.

Halfvastenstoet 1960. De wagen "Geef mij de wodka, Anouckka" van de buurtschap Het Bat met van links naar rechts: Willy Jacobs (de latere Prins Helmus I), Jae van Jaan en Zjang Hamaekers.

Dialectpoëzie

Met het volgende gedicht, geschreven in het Maaseiker dialect, gaf Wouter Wetzels gevolg aan de oproep in "De Maaseikenaar" om mee te doen aan de dialectwedstrijd die jaarlijks wordt ingericht door de Werkgroep Veldeke. Als 14-jarige leerling van het 4de jaar economische wetenschappen aan het Kon. Atheneum te Maaseik, was hij de jongste deelnemer. Gaarne publiceren we hier zijn gedicht "Eine kieër minder", dat ons zegt hoe belangrijk het is om elke dag van het leven te genieten. Carpe diem! ...Hopelijk horen we in de toekomst nog meer van hem.

Eine kieër minder

Alles waat desse duis,
duisse eine kieër minder.

Alles waat desse zèks,
zèkse eine kieër minder.

Alles waat desse zujs,
zuise eine kieër minder.

Alles waat desse druims,
druimse eine kieër minder.

Mer alles waat desse dènks,
hóbse eine kieër mieër gedach.

Mèt alles waat desse lachs,
hóbse eine kieër mieër gelache.

Ederein daesse gooiendaag zèks,
hóbse eine kieër mieër gooiendaag
gezag.

En edere kieër daesse get guufs,
hóbse eine kieër mieër gegieëve.

Daoróm, doot alles waat desse gaer duis,
zoevääol mäögelik.

Dènk aan alles woe desse gaer aan
dènks,
zoevääol mäögelik.

Ki-jk nao alles woe desse gaer noa kiks,
zoevääol mäögelik.

En doot alles waat desse gaer duis,
zoevääol mäögelik.

Want eeder dènk desse duis,
hóbse eine kieër mieër gedoeën.

Eder woeërd desse zèks,
is ei woeërd mieër gezag.

Eder dènk desse zujs,
is e dènk desse mieër hóbse gezieën.

En edere druim desse druims,
is einen druim mieër gedruimd.

Edere kieër desse uver get dènks,
is eine kieër minder desse hóbse gedach.

Edere kieër desse lachs,
is eine kieër minder gelach.

Edere gooiendaag daesse zèks,
is eine minder gezag.

En eder dènk desse guufs,
Is ei dènk minder desse nog kèns gieëve.

Stel niks mieër ówt tot möрге,
want den kènt het te laat zeen.

Zèkg waat desse te zègke hóbse,
want möрге kènt het mesjujn nemieër.

Laef de lieëve op vandaag,
Want anders kènt het gedoeën zeen.

Doot den eigen dènk,
en ki-jk neet nao waat de angere doon.

Want vuur desse het wètse,
duisse nemieër waat desse wils.
Zitse örges vas,
of wètse zelfs nörges mieër van.

Laef di-jn eigen lieëve,
en geluif in waat desse duis.
Het lieëve doort mer effe,
Alles waat neet mótt... laot het.

Wouter Wetzels

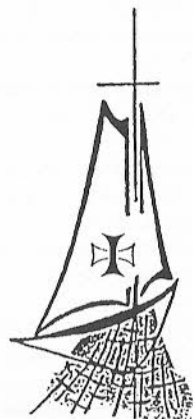
Maaseikenaren publiceren (2)

Jaak Bergers

Een ander opmerkelijk debuut was dat van **Leona Kaes** met de roman "Vreemde buren". Het is een verhaal over een alleenstaande vrouw. De titel is een tweevoudige zinspel. Enerzijds verwijst hij naar de overrompeling door Nederlanders in deze streek, anderzijds naar de duistere buurman van wie je nooit met zekerheid weet of hij al dan niet betrokken is bij aanslagen. De vrouw probeert te overleven na een scheiding. Zij krijgt harde noten te kraken en wordt geconfronteerd met pesterijen, angsten, twijfels, verdriet, hoop tot wanhoop toe. Aan haar debuutwerk werkte Leona Kaes slechts zes weken, schrijven was altijd al een passie voor haar geweest. Het boek in thriller-romanstijl is fictief, ook al is ze zelf ook een alleenstaande moeder. De schrijfster presenteerde en signeerde "Vreemde buren", begin november 2005, op de Antwerpse Boekenbeurs. De roman telt 202 bladzijden, kost 18 euro en is verkrijgbaar in de boekhandel.

Kruisheer Gerardus Golt (1609 - 1671)

20 dr. Roger Janssen

Gerardus Golt (Goldt) werd in 1609 geboren in Venlo als oudste zoon van Jakob Golt en Catharina Holters. Zijn vader was gildemeester van de brouwers, goudsmid en broer van kruisheer Sebastianus Golt.¹ Zijn moeder was een dochter van Cornelius Hölter, voogd over het ambt Brügggen die in Dülken resideerde. Bij zijn intrede in het noviciaat in Sint-Agatha bracht Gerardus 1750 gulden als patrimonium mee.² In 1630 legde hij in Sint-Agatha de kloostergeloften af. Twee jaar later was hij student in de filosofie in het kruisherenklooster van Brügggen. Wanneer hij priester werd gewijd, weten we niet. Hij keerde naar Sint-Agatha terug en was er conventualis tot 1644. Op 28 september 1644 werd hij aangesteld tot prior van Maaseik. Dit ambt bekleedde hij tot hij prior van Sint-Agatha werd op 27 februari 1647. Hij bleef overste van Sint-Agatha tot aan zijn dood. In 1648 was hij definitior van de orde.

Prior in Sint-Agatha (1647 - 1671)

Toen de plakaten van 10 en 16 juni 1648 in werking traden en de priesters in de Noordelijke Nederlanden verbannen

werden, missioneerden de kruisheren van Sint-Agatha vier jaar lang in het land van Cuijk. Vooral Gerardus Golt maakte zich buitengewoon verdienstelijk. In 1648 werd hij door de Staatse troepen zeven weken in Grave gevangen gehouden. In 1649 keerde hij terug naar Middelaar, waarheen zijn klooster grotendeels geëvacueerd was. Van 1649 tot 1653 trok hij rond in het land van Cuijk om de verspreide gelovigen de sacramenten toe te dienen. Krachtig werd hij hierin gesteund door subprior Henricus Staijck, procurator Jacobus van Ravensteyn en Jacobus Cuyck. Met z'n vieren waren zij de enige overgebleven priesters in het land van Cuijk. In 1653, toen de vervolging luwde, trokken de kruisheren-missionarissen zich weer bescheiden terug in hun klooster.

In 1666 en 1667 was Golt kapelaan van de Spaanse ambassade in Den Haag. De Spaanse gezant, don Estevan de Gamarra y Contreras, reikte hem op 5 april 1666 een paspoort uit met de volgende inhoud: *"Zo dikwijls pater Gerardus Golt, mijn huiskapelaan, zich vanuit de stad naar een van de omliggende plaatsen begeeft, verzoek ik alle ambtenaren, officieren, enz. dat zij de genoemde pater Gerardus Golt met zijn bagage, zowel te water als te land, vrij en ongehinderd zullen laten heen en weer reizen."* Vermoedelijk was de aanstelling tot kapelaan slechts een fictie, dienend om Golt met de onschendbaarheid van het gezantschap te dekken. Dat was nodig omdat hij geregeld in Den Haag kwam onderhandelen over de teruggave van de verbeurd verklaarde goederen van het klooster Sint-Agatha. Golt zal gedurende zijn verblijf in de Spaanse residentie weliswaar mis gelezen hebben en misschien een enkele keer een afwezige missionaris vervangen hebben, maar zijn aanwezigheid had een gans ander doel dan de invulling van het ambt van kapelaan, met name de overlevingskansen van het klooster Sint-Agatha.

Van 1667 tot 1669 was hij pastoor van Middelaar. De decanale visitatie van 1669 berichtte: *"De kerk is toegewijd aan Sint-Lambertus, bisschop en martelaar. Als tijdelijk heer van de plaats oefent de prins van Oranje het patronaatsrecht uit en heeft de grote en kleine tienden met de gewone lasten, daaraan verbonden. Pastoor is pater Gerardus Golt, prior te Sint-Agatha bij Cuijk, die ten gunste van Henr. Emers³, tot heden onderpastoor, bedankt heeft (...)." Zij, die het patronaatsrecht over een kerk bezaten, maakten hiervan dikwijls gebruik om vrienden en verwanten te begunstigen. Het patronaatsrecht over de kerk van Middelaar heeft vermoedelijk de voogden van prins Willem III van Oranje een middel aan de hand gedaan om het klooster Sint-Agatha enigszins schadeloos te stellen voor de vele verliezen.⁴*

Gerardus Golt overleed in Aken op 17 mei 1671 en werd begraven in de kerk van de kruisheren van Venlo.⁵

Prior in Maaseik (1644 - 1647)

Zoals hierboven werd aangegeven werd Golt in 1644 prior in Maaseik. De eerste helft van de zeventiende eeuw was niet hoopgevend geweest voor de kruisheren van Maaseik. Om het klooster te bevolken had men te gemakkelijk novicen aangenomen. De religieuze geest was verslapt. Financieel stond het convent er zeer slecht voor. Geregeld werd bij de stadsmagistraat aangeklopt voor hulp. Zo bijvoorbeeld in 1618 toen de kruisbroeders steun zochten voor de restauratie van hun bouwvallige kerk en klooster en opnieuw in 1624, toen de stad hielp bij het plaveien van de kloostergang.⁶

In 1620 gaf prins-bisschop Ferdinand van Beieren (1612-1650) aan de kruisheren de toelating om in Maaseik een kloosterschool te openen. In december 1620 dienden de kruisheren een aanvraag in bij het stadsbestuur om

22 met deze school van start te kunnen gaan. De magistraat antwoordde dat deze kwestie niet alleen de stad aanbelangde, maar ook het collegiale kapittel. Daarom moest minstens het advies van de scholaster worden ingewonnen. In januari en juli 1621 werd de aanvraag opnieuw ingediend, nu door de prior-provinciaal van de Maasprovincie van de kruisheren. Intussen informeerde het stadsbestuur bij de burgemeester van Venlo naar de onderwijscompetenties van de Venlose kruisheren. In Venlo droeg het stadsbestuur het reeds bestaande gymnasium op 26 september 1621 over aan de kruisheren.⁷ In Maaseik besliste de stadsmagistraat dat de kruisheren hun school mochten openen. Als subsidie voor het eerste jaar werden 200 Brabantse gulden toegekend. Als de school tot bloei zou komen, zou de betoelaging jaarlijks worden toegekend, beloofde de magistraat.

Het collegiale kapittel van O.-L.-Vrouw bestempelde de oprichting van de kloosterschool van de kruisheren als een aanslag op de rechten van de scholaster en protesteerde. Het spande in Luik een proces aan. De stad nam het echter voor de kruisheren op: Dionysius van de Wijer, advocaat en jurist in Luik, verdedigde het goed recht van de oprichting. De prins-bisschop liet in de stad een school oprichten om de jeugd beter te kunnen onderrichten dan tot nu toe het geval was. De rechten van het kapittel liet hij ongeschonden. Daarbij had hij de kruisheren de opdracht gegeven om als leerkrachten in deze school op te treden en tevens het bestuur van de school te behartigen, weliswaar met erkenning van de rechten van de scholaster. De school zou gevestigd worden in of naast het klooster van de kruisheren. De prior-generaal keurde de oprichting van de kloosterschool goed en stemde ermee in dat de kruisheren-leraren aan de burgemeesters zouden worden voorgesteld en door de scholaster

benoemd. Vervolgens hadden de burgemeesters, in overleg met de prior-generaal, de toekomstige rector van de school aan de scholaster voorgesteld, zoals het betaamde. Deze regeling was niet enkel van kracht bij de oprichting van de school, maar zou in de toekomst steeds van kracht blijven. Het was dus niet waar, dat de oprichting gebeurd was zonder de scholaster te erkennen.

Het proces sleepte enkele jaren aan. In 1624 deed de prins-bisschop uitspraak ten voordele van de kruisheren. De school leverde blijkbaar zoveel nut op, dat de stad ze bleef patroneren: tot 1629 gaf de stad een jaarlijkse subsidie van 200 gulden; in 1629 werd de subsidie gehalveerd en in 1642 betaalde de stad 150 gulden.⁸

De kloosterschool van de kruisheren was nog middeleeuws van opzet en volgde het programma van de zeven vrije kunsten. Deze bestonden uit het quadrivium en het trivium. Onder het quadrivium verstond men meestal het onderwijs in rekenkunde, meetkunde, sterrenkunde en muziek, terwijl het trivium spraakkunst, retorica en redeneerkunde bevatte. Ongetwijfeld stond deze school tevens onder invloed van de Contrareformatie.

In de jaren 1629 en 1632 bespeelde Leonard (de) Lahaye het orgel in de parochiekerk van Maaseik en werd voor zijn diensten door de stad betaald. Hij was tevens leraar aan de kloosterschool. Op 7 oktober 1632 werd hij prior van het convent en bleef dat vermoedelijk tot in 1639. Onder zijn prioraat verlaagde de stad Maaseik de subsidie voor het klooster van 30 tot 10 gulden, omdat de kruisheren niet verplicht waren om op zondag te preken

Omstreeks 1630 werden de kloosters in de Nederlanden en Duitsland ingedeeld in provincies. Toen het kruisherenklooster van Maaseik werd

gerangschikt onder de Maasprovincie, greep de prior-generaal in. Samen met enkele andere kloosters, die allemaal in moeilijkheden verkeerden, werd dat van Maaseik rechtstreeks onder de leiding van de prior-generaal geplaatst. Na een negatief visitatierelict door de prioren van Emmerich en Doornik benoemde prior-generaal Neerius in 1639 of 1640 de Keulse kruisheer Antonius Herck tot prior met de opdracht het klooster te hervormen. Deze prior was tevens pastoor van Heppeneert.

De financiële situatie van het klooster, die nooit geweldig was geweest, kreeg weinig kansen tot gezondmaking. In 1571 was het Collegiale Kapittel van Onze-Lieve-Vrouw zich vanuit het nabijgelegen Aldeneik komen vestigen binnen de stadsmuren. En in 1626 kwamen de franciscanen en de kapucijnen naar Maaseik en bemanden kloosters van elf respectievelijk twintig paters. Toch had de orde van het H. Kruis zich ingespannen om de stichting van Maaseik niet verloren te laten gaan. Om te beginnen werden er meer kruisheren in Maaseik gestationeerd, dertien tot vijftien namelijk, aangevuld met een zestal tijdelijke en wisselende kloosterlingen. Vervolgens werden priores met persoonlijkheid naar Maaseik gestuurd om het religieuze en gemeenschapsleven opnieuw gestalte te geven, om de strijd tegen het protestantisme te ondersteunen en om een degelijke Latijnse school uit te bouwen.

In 1644 droeg de prior-generaal het klooster van Maaseik over aan het gezag van de prior-provinciaal van de Maasprovincie. In datzelfde jaar onderhandelde prior-provinciaal Henricus Wouterszoon Verheyen met het stadsbestuur om de kloosterschool tot een Latijnse school om te vormen. Het akkoord, dat tussen de magistraat en de kruisheren werd gesloten en waarop in latere documenten werd gezinspeeld,

konden we niet meer achterhalen. Wel vermelden de stadsrekeningen op 13 juli 1644 dat aan de provinciaal wijn werd aangeboden vanwege de stad *“nadat die 5 scholen alhier zijn ingesteld”*. Afgesproken werd om de nieuwe school haar deuren te laten openen op 1 oktober 1644. Op 29 september 1644 kwamen de oude en de nieuwe burgemeesters naar het kruisherenklooster en boden aan de prior-provinciaal en de nieuwbenoemde professoren negen kannen wijn aan. Deze nieuwe professoren waren Gerardus Golt, Laurentius Biel, Aegidius de Vrese en Johan Schmitz.

23 Gerard Golt werd uit Sint-Agatha naar Maaseik gezonden, niet alleen om er leraar te worden, maar ook om er als nieuwe prior een observant kloosterleven te vestigen. In een rapport aan het bestuur van de orde beschreef hij de feitelijke onleefbaarheid van het Maaseikse convent: de kerk bezat alleen nog een crucifix, een monstrans en drie gedeeltelijk vergulde kelken. In de refter trof de prior slechts één beker aan. In de cel van de prior stond een ledikant met twee lakens en er bevonden zich zeven armtierige boekjes. Ook in de keuken ontbrak het allernoodzakelijkste. Voorlopig kon Golt aan deze funeste toestand niet veel veranderen.

Golt bleef drie jaar in Maaseik. Samen met hem kwam Laurentius Biel in 1644 uit Sint-Agatha naar Maaseik om er muzieklessen te geven en als directeur van de Latijnse school te fungeren. Biel schreef vele gedichten en drama's en stelde een cursus in de logica samen die thans berust in de bibliotheek van de universiteit van Luik. In 1648 werd hij naar Venlo gezonden.⁹ Gedurende enkele weken kregen zij assistentie van de erudiete Aegidius de Vrese (de Vreze, de Vriese, de Vries).¹⁰ Om het Maaseikse stadsbestuur te bedanken voor de hulp bij de oprichting van de Latijnse school bood de Vrese op de feestdag van Sinte-

Catharina - 25 november 1644 - aan de stad een huldedicht aan, dat in vertaling als titel draagt: *"De Maaseikse Eik, bloeiend in kracht en vaardigheid, getekend met drie kruisen ter ere van de Allerheiligste Drievuldigheid, is thans verheerlijkt door een nieuw college."*¹¹ Nog in 1644 werd Johan Schmitz, conventualis in Keulen, naar Maaseik gezonden om er als leraar grammatica aan de Latijnse school te fungeren. Hij verliet Maaseik in 1647.

De Latijnse scholen waren, voor wat betreft indeling, programma en leerboeken, ingericht naar het voorbeeld van de jezuïetencolleges. Ze bestonden uit vijf klassen of scholen: de kleine en grote figuur, de grammatica, de syntaxis, de poësis en de retórica. Soms hadden ze als bekroning nog de dialectica. Het alles overtreffende vak was de Latijnse taal, die grondig werd aangeleerd. Ze werd niet alleen tijdens de lesuren gesproken, maar ook op de speelplaats en gedurende de wandeling. Het hoofddoel, dat men met dit onderwijs nastreefde, was het ontwikkelen van het oordeel. Behalve het Latijn werden ook andere vakken onderwezen, zij het zeer summier. Naast de verstandelijke en literaire vorming werd er in de Latijnse school aandacht geschonken aan de godsdienstige en morele opvoeding. Zeer streng werd er gewaakt over zedigheid, eerbied voor het gezag, beleefdheid en zindelijkheid.

Voor de vijf klassen werden drie, vier of vijf professoren aangesteld. Naast de leraar bezat iedere klas een ondermeester en een censor. Als ondermeester trad één van de leerlingen op. Het was zijn taak om vóór de komst van de leraar de lessen van zijn medeleerlingen te overhoren, de gemaakte fouten te noteren en de schriftelijke opdrachten op te halen. De censor moest een lijst maken van telaatkomers, afwezigen en deugnieten. Omdat hij ook de lijfstraffen moest

toedienen, werd hij in de omgangstaal *"de beul"* genoemd. Het onderhoud van de klaslokalen behoorde tot de verantwoordelijkheden van de leerlingen.

In 1647 verlieten de eerste leraren van de Latijnse school Maaseik. Nu werd Theodorus Reinerus Dublanc naar Maaseik gezonden om er prior en prefect van de Latijnse school te worden. Hij bleef in Maaseik tot 1671 en volgde dan Gerardus Golt op als prior in Sint-Agatha.

Noten

- 1 Sebastianus Golt werd in Venlo geboren als zoon van Jan Golt en Tisken N. In 1634 was hij procurator van het kruisherenklooster van Venlo. Hij overleed op 29 oktober 1634 in Sint-Agatha en werd er ook begraven. L. Heere, *Het Kruisherenklooster te Venlo, 1643-1836. in: Publications... dans le Limbourg*, dl. 92-93, 1956-1957, p. 341
- 2 J. Verzijl, *Genealogie der familie Goldt*. in: *De Limburgse Leeuw*, jg.4, 1955-1956, pp. 49-51. Deze Venlose schepenfamilie bracht vier kruissheren voort...
- 3 Emers heette eigenlijk Jacobus Henrici en was een kruisheer van Sint-Agatha, die van 1646 tot 1650 pastoor van Oeffelt was en op 17 januari 1671 als pastoor van Middelaar overleed.
- 4 De prins is wel eerst in 1672 stadhouder geworden, maar in de zogeheten erflanden werd hij reeds vroeger als soeverein erkend. De vriendelijkheid van zijn voogden tegenover Sint-Agatha laat zich verklaren uit de bijna onafgebroken goede verstandhouding tussen Sint-Agatha en het Huis van Oranje. Hieruit is zelfs een legende ontstaan, die wil dat Lodewijk en Hendrik van Nassau niet op de Mookerheide gesneuveld zijn, maar in Sint-Agatha hun leven als kruisbroeder geëindigd hebben.
- 5 L. Emond, *Kruisheeren-missionarissen in de Nederlanden*. Cuijk, s.d., pp. 12-13 en 25-27
- 6 L. Heere, *Het Kruisherenklooster te Maaseik vóór de Franse Revolutie*. in: *De Kruissheren te Maaseik 1476-1797, 1855-1955*. Diest, Lichtland, 1955, p. 30
- 7 Vier leraren moesten de kruissheren aanstellen (grammatica, syntaxis, prosodie en retórica). Per leraar ontvingen ze een dagloon van 5,5 stuiver (een stratenmaker in Venlo verdiende 10 stuiver per dag). De klaslokalen waren slecht. Van 1733 tot 1738 was de school tijdelijk in handen van wereldgeestelijken. De Latijnse school van

Venlo telde gemiddeld 28 leerlingen. De lessen begonnen heel het jaar door om acht uur 's morgens en duurden tot half elf, als de hoogmis in de Sint-Nicolaaskerk was geëindigd en de studentenmis begon. 's Middags was er les van half twee tot half vier. Het silentium of de studie in de late namiddag duurde van half vijf tot zes uur. R. Janssen & P. Winkelmolen, *Repertorium Canonorum Regularium Ordinis Sanctae Crucis 1248-1840*, p. 196

- 8 We putten informatie uit: W. Sangers, *De Latijnse school te Maaseik*, in: *De Kruissheren te Maaseik, 1476-1797; 1855-1955*, pp. 81-86; Idem, *Het onderwijs der Maaseiker Kruissheren tijdens het Ancien Régime*. in: R. Janssen, *Vijfhonderd Jaar Kruissheren te Maaseik... een profieltekening*, pp. 50-52; Archief Kruissheren Maaseik, IIA (1-11) en II.B.1
- 9 In 1651 overleed hij. Hij was toen leraar van de retórica in Sint-Agatha.
- 10 De Vrese werd in 1596 in Deventer geboren uit een voornaam, misschien wel adellijk

geslacht. In Keulen behaalde hij het diploma van baccalaureus formatus. Hij verbleef in verschillende kruissherenkloosters en werd prior in Marienfrede (1625-1630), Ehrenstein (1634-1641) en Osterberg, (1627, 01.10.1644-1646, titulair prior). Daarnaast vertoefde hij een tijdlang in Venlo (1621-1625, 1643-1644), Keulen (1615-1621, 1630-1634, 1642-1643), Bentlage (1644) en Maaseik (1644, enkele weken). Hij overleed omstreeks 1650. Enige tijd later gaf prior Avercamp van Keulen zijn gedichten uit onder de titel *Aegis Aegidio Vresana* (1665).

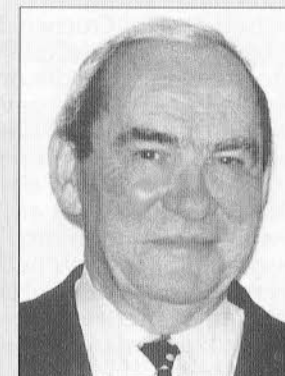
- 11 Aan dit gedicht wordt uitgebreid aandacht geschonken in W. Sangers, *Een loflied op Maaseik uit 1644*. in: *Album dr. M. Bussels, Hasselt, 1967*, pp. 501-505; Idem, *Het onderwijs der Maaseiker Kruissheren tijdens het Ancien Régime*. in: R. Janssen, *Vijfhonderd Jaar Kruissheren te Maaseik... een profieltekening*, pp. 54-57; Idem, *De Latijnse school te Maaseik*. in: *De Kruissheren te Maaseik, 1476-1797; 1855-1955*, pp. 87-90

In Memoriam Jaak Hellings

(*22 november 1929 - † 29 oktober 2005)

Jaak Bergers

Op weg naar morgen worden wij regelmatig geconfronteerd met de dood die ons steeds weer herinnert aan de tijdelijkheid van het leven. Opnieuw sloot een echte 'Maaseikenaar' zijn levensboek met vele, boeiende hoofdstukken definitief af. Jaak Hellings was een man met een grote verantwoordelijkheidszin voor zijn gezin, zijn administratieve job doch ook voor het verenigingsleven. Zijn rustige, zorgvuldige aanpak en inzet waren typisch. Vooral zijn inbreng in de brede werking van de vroegere stationswijk, zijn microstern aan de aankomst van het jaarlijks wielercriterium door het centrum bij gelegenheid van de kermis en zijn gewaardeerde tussenkomsten in de kerkfabriek van de hoofdkerk zal men nog dikwijls dankbaar in herinnering brengen. Jaak was geen voorzitterstype, wel de bescheiden, nuchtere allrounder in de vereniging die meer dan zijn deel opknapt. Hij kon ook intens genieten van al die kleine, eenvoudige dingen die het leven kunnen kruiden. Wij tellen best de waarde van een tuin met bloemen, niet met de blaren die vallen; wij tellen best de dagen met de gouden uren en de wolken, vergeet ze allemaal; wij tellen best de nachten met de sterren niet met de schaduwen én het leven, met vrienden niet met jaren. Het leed hem te hebben verloren, mag ons niet doen vergeten, het geluk hem gekend te hebben.

Het huis Die Drij Croenen

Het huis *De Drij Croenen*, Bosstraat nr. 16, is één van de vele mooie historische panden die onze stad nog rijk is. De sobere gevel in baksteen met zijn 4 traveeën en 3 bouwlagen straalt een perfecte harmonie uit, waarbij de kalkstenen gevelplint en vensteromlijstingen met doorlopende dorpels het geheel een gereserveerde rijkdom verschaffen met als enig ornament de strakke diamantkoppen aan de posten.

Foto: J. Vancleef

Over de huisnaam enkel dit. "De drie kronen" was in de heraldiek ofte wapenschildkunde een zeer populair symbool, vooral in Engeland. Ook kwam het voor op het wapen van de stad Keulen en zodoende zou het de gevel hebben kunnen sieren van een koopman die met deze stad handel dreef, doch meer dan een veronderstelling is dit niet. De oudste vorm waarin we de naam aantreffen luidde *Die drij Croenen* (1628) en in 1661 vonden we *Die drij gulden Croenen*.

De vroegst gekende eigenaar van het pand De Drie Kronen was een zekere Jan Hennissen in het begin van de 17de eeuw. Het enige wat wij over hem weten is dat hij in 1626 het huis voor de geringe som van 100 rijksdaalder of 400 gulden verkocht aan het echtpaar *Lenaert Nobis-Thielen* (G 9, 379). Het huis was toen belast met een cijns van 18 gulden jaarlijks (G 10, 103). De erg lage verkoopprijs doet vermoeden dat het pand zich in een eerder slechte toestand bevond. Nog geen 12 jaar later, na het overlijden van het echtpaar, was het hun dochter Barta die eigenares werd van De Drie Kronen. *Lenaert Nobis* was brouwer geweest en zijn brouwhuis bevond zich in het achterhuis aan de huidige Kaleplaats in de Vossenbergrstraat. Dit vernemen wij uit de notariële akte van 1654 toen de dochter "*huys, brouwhuys metten brouwgetouwe*" van de hand deed (G 15, 290). De nieuwe eigenaar werd Geurdt Wolters die er een bedrag van maar liefst 2171 gulden voor betaalde. Vastgoed vormde blijkbaar toen ook al een uitstekende belegging.

Tegen het einde van de 17de eeuw was het pand in het bezit van de Maaseiker *Armentafel*, de voorloper van het huidige OCMW. Hoe het pand door deze liefdadigheidsinstelling werd verworven konden we voorlopig niet achthalen, maar in 1698 werd het verkocht aan de heer *Joannes Leurs*, een rijk koopman, en diens echtgenote en dit voor het geringe bedrag van 750 gulden. Oorzaak van

deze lage aankoopprijs was de brand die in 1684 een gedeelte van markt en Bosstraat in de as had gelegd. Leurs kocht de bouwgrond en misschien nog enkele rechtstaande muren die de brand overleefd hadden. We mogen dus met zekerheid aannemen dat het Johannes Leurs was die omstreeks 1690 het huidige huis gebouwd heeft. Na het overlijden van het echtpaar was het hun zoon Sebastiaen *Leurs borger en coopman deser stadt* en diens vrouw Mechtildis Swillens die het pand verwierven voor 2600 gulden (Reg Leurs, 2). Als erfcijs aan de pastorie moest één vat rogge worden betaald (Cijnsboek Pastoor, 53). Het was de dochter van het echtpaar Leurs-Swillens, die op 15 juni 1783 te Maaseik in het huwelijk trad met de geneesheer Jacob Johannes Streignart. Zij beiden en één van hun nakomelingen zouden het huis De Drie Kronen jarenlang bewonen.

Jacob Johannes Streignart, telg van een voornaam geslacht, werd geboren te Bree in 1753 als zoon van Jan Mathijs en Maria Catharina Coomans. Hij overleed te Maaseik op 9 april 1826, waar hij als geneesheer een gewaardeerde figuur was. Op 12 september 1812 gedurende de Franse tijd werd hij zelfs verkozen tot raadsheer van het arrondissement Roermond waartoe Maaseik toen behoorde. Streignart, door de Maaseiker bevolking Strengers genoemd, behaalde maar liefst 1300 stemmen. Het gezin Streignart-Leurs werd gezegend met 11 kinderen van wie de meesten echter al te jong overleden. In 1811 schreef de dokter in een bewaard gebleven registertje dat er nog maar 3 van zijn 11 kinderen in leven waren. Zes jaar na zijn eigen overlijden stierf op 2 december 1832 zijn echtgenote. Na hen zou het huis de Drie Kronen bewoond worden door hun zoon Jan Baptiste Dieudonné Raphaël Streignart, het enige kind dat zijn ouders overleefde.

Hij was geboren op 29 maart 1806 en zou als rentenier door het leven gaan. Op 16 juni 1825, nauwelijks 19 jaar, huwde hij met Agnes Maria Wouters (1803-1862), dochter van Jan Hendrik en Maria Elisabeth Busselaers. Vóór haar huwelijk met Streignart was zij van beroep herbergierster. Raphaël Streignart was een zeer rijk man en grootgrondbezitter. Eén van zijn verwezenlijkingen was de bouw van de boerderij De Vlaak in het Gremelslo. Het echtpaar had twee dochters, beiden geboren in 1826. De jongste dochter Maria Catharina Elisabeth werd geboren op 9 december 1826 en zij overleed ongehuwd op 1 februari 1853. Jacoba Elisabeth Hubertina, in de familiekring Koosje genoemd, werd geboren op 26 januari 1826. Zij trouwde

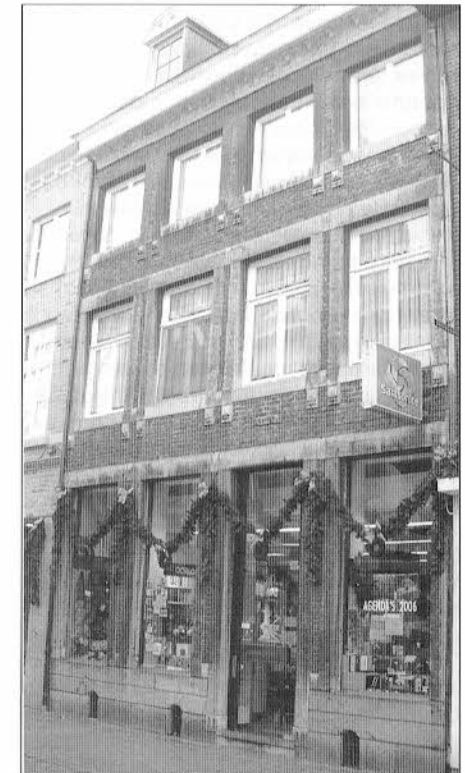

Foto: J. Vancleef

op 29 10.1861 met Henricus Juliaan Vinckenbosch en stierf op 22 mei 1900. Het jonge paar vestigde zich bij haar grootvader in de Sionstraat. Deze woonde namelijk niet meer in het huis De Drij Croenen dat hij verkocht had, maar in het Geudje, thans eigendom van notaris Indekeu. Het overlijden van Koojsje betekende het einde van het Maaseiker geslacht Streignart. Uit het huwelijk Vinckenbosch-Streignart werden twee kinderen geboren: Jenny Harlinde Agnes Vinckenbosch die trouwde met Alfons Heyligers, de ouders van Frans Heyligers (1886-1963) en van zijn zus Jeannette (1887-1918). Deze laatste overleed als één van de Maaseiker slachtoffers van de beruchte Spaanse griep.

28

Wanneer het huis De Drie Kronen door de familie Streignart verkocht werd, konden we niet achterhalen. Feit is echter dat het eigendom werd van Pieter Kummel en zijn echtgenote Elisabeth Lenders (Reg Fam Parochie). Zij waren het die het pand in 1854 verkochten aan Jan Hubert Van Venckenray (1826-1887) en diens echtgenote Marie Sybille Hubertine Van Oeteren (*1826). Samen met hun 4 kinderen bewoonde dit echtpaar het pand. In 1888 was het eigendom van de weduwe en kinderen (Kad. Legger 36.986) en in 1899 werd het gedeeltelijk afgebroken en vergroot. Het was hun jongste zoon Pierre Hubert Van Venckenray (1862-1926) die zich na hen in het pand vestigde. Hij huwde in 1891 met Elisabeth Roex, huwelijk dat gezegend werd met 9 kinderen. Bij hen woonde ook verscheidene jaren hun tante Elisa Roex (*1867). Pierre Van Venckenray was drukker en boekhandelaar en als zodanig ook uitgever van het bekende weekblad "Maas- en Kempenbode". Het blad speelde gedurende het interbellum een belangrijke rol in de Maaseiker politiek.

De 3de generatie Van Venckenrays in Die Drij Croenen was hun zoon Jan Antoon

Hubert (1898-1945), zijn echtgenote Mariette Mutsaerts (1911-1972) en hun 3 zonen, terwijl Bert hun jongste zoon, en na zijn al te vroeg overlijden zijn weduwe de 4de generatie vormt die het mooie pand bewoont en er nog steeds de boekhandel uitbaat. De activiteiten van drukkerij hielden op in de 50'er jaren van de vorige eeuw

Voor verdere informatie:

- * M. Hendrickx, De Maaseiker familie van Vinckenroy, nu van Venckenray. In: Liber Amicorum Tony van Wijck. Sittard/ Maaseik 1998. p. 80-86.
- * M. Boonen, Het huis de Bonte Os. In: De Maaseikenaar 1996, p 13 8-143.
- * M. Boonen, Het Kruis van Van Venckenray. In: De Maaseikenaar 2000, p 184.

DAVIDSFONDS- MAASEIK organiseert:

Wim Corstjens

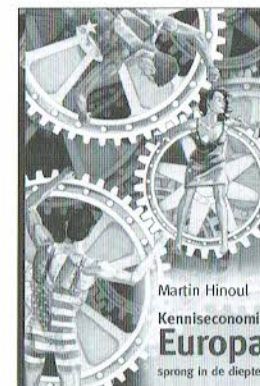
Dinsdag 17 januari 2006 om 20 uur in 'De Beurs', Markt 7 te Maaseik. De vernieuwde zaal is toegankelijk met een ruime lift. Causerie met de auteur van het boek: Ben Wuyts: **'Over narren, kreupelen, doven en blinden'** Leven met een handicap van de Oudheid tot nu

Dinsdag 7 februari 2006 om 20 uur in 'De Beurs', Markt 7 te Maaseik **De Katharen** Lezing en projectie door prof. Raf De Keyzer (KULeuven)

Maaseikenaren publiceren (3)

Jaak Bergers

Het nieuwste boek van wetenschapper **Martin Hinoul** "*Kenniseconomie Europa - sprong in de diepte?*" schetst een veelbelovend beeld van de opkomende kenniseconomie in het algemeen en van de Europese kenniseconomie in het bijzonder. In zijn grondige analyse schenkt hij eerst veel aandacht aan Amerika. Daar ontptopten zich twee legendarische kennisregio's: de Route 128 rond de befaamde MIT-universiteit aan de Amerikaanse oostkust (Massachusetts) en de al even beruchte Silicon Valley rond de Stanford-universiteit aan de westkust. Hier werd voor de eerste keer in de geschiedenis van de mensheid professioneel de wetenschappelijke kennis gevaloriseerd en gecommercialiseerd..Dat gebeurde met pakken overheids gelden maar ook banken, bedrijven en privé-beleggers verleenden flinke financiële steun. Het fenomeen van deze nieuwe kenniseconomische regio's zou zich niet beperken tot deze twee trekpleisters. Ook andere delen van Amerika sprongen op de kar. Europa, toch de historische bakermat van de moderne wetenschappen volgde schoorvoetend maar stilaan met Europese kennis-

economische regio's die aan de Amerikaanse voorlopers gewaagd zijn. De auteur ziet ook nieuwe kennis-economische troeven in China en India. Hij gelooft dat de 21ste eeuw de gouden eeuw van de kennis-

economie wordt. Op de Europese top van Lissabon in 2000 engageerden de Europese staatshoofden en regeringsleiders zich voor het uitdagend perspectief om van Europa in 2010 de belangrijkste kenniseconomie ter wereld te maken. De tijd dringt en er is nog veel werk aan de winkel. Het is en blijft in eerste instantie een centenkwestie maar ook een mensenkwestie. Wij hebben een tekort aan wetenschappers en technologen én onze toptalenten wijken te vaak uit naar Amerika. Een realistisch scenario is volgens Martin Hinoul het uitbouwen van lokale kennisregio's. Kennisregio's werken niet met logge continenten maar met vitale groeiers en wij moeten stoppen met dat gejammer over een Euro-Amerikaanse kloof die we willen dichten en over Aziatische tijgers die ons weldra zullen voorbijsteken. Europa moet de menselijke en financiële middelen, waarover het vandaag beschikt gewoon efficiënter gebruiken en een tiental topkennisregio's uitbouwen die de 21ste eeuw en het wereldwijde perspectief aandurven.. Dat lukt ons nooit als we tegelijk niet van mentaliteit veranderen en ons blijven vastklampen aan privileges die je in de moderne economie elke dag weer opnieuw moet verdienen. De wereldeconomie biedt uitsluitend kansen, geen zekerheden. Een aanrader voor iedereen die zijn mondiaal denken wil aanscherpen.

29

GENEALOGIE

Links en rechts van de Zanderbeek: Severijns in de 17de eeuw

30 Raymond Driessen

In 1974 verschijnt van de hand van Piet Severijns het derde deel van "Rotemse Geslachten", volledig gewijd aan de familie Severijns. Piet begint de genealogie van de familie met "stamvader" Matthijs Severijns († Rotem 1 mei 1724), in zijn leven schepen van Rotem, stadhouder der lenen van de heerlijkheid Rotem en kerkmeester. Afstammelingen van deze Matthijs vindt men in groten getale allerwegen terug, ook binnen de Maaseiker wallen.

In zijn inleiding uit Piet Severijns het vermoeden dat die "stamvader" wel eens familieleden in Elen zou kunnen gehad hebben. Hij vreest echter dat dit moeilijk te achterhalen zal zijn omdat door de brand in de Elense sacristie in 1881 een groot gedeelte van de oude schepenarchieven en parochieregisters verdwenen zijn.

Gelukkig staan er nog andere bronnen ter beschikking, zodat we inderdaad met een redelijke mate van zekerheid kunnen stellen dat deze Mathijs Severijns misschien in Elen geboren is en er ongetwijfeld familierelaties had. Het is

zelfs mogelijk nog enkele generaties meer te reconstrueren.

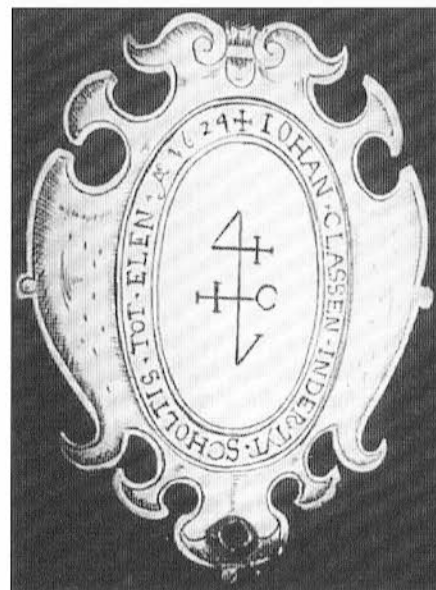
Er is slechts één enkel gichtregister van de Elense schepenbank gered, maar dat is voldoende om ons op weg te helpen. ⁽¹⁾ Wij vinden er namelijk de registratie van een akte, verleden voor notaris Loyens op 31 oktober 1678. Daarin lezen we dat Lenert Severijns van Elen, jonkman, 25 à 26 jaar oud en zoon van Ardt Severijns, 300 gulden leent met als borg zijn huis en hof "tot Eelen aldernaest de kerck gelegen uyttschietende op de gemeen straet". In de marge is er later aan toegevoegd dat Mathijs Severijns en Jan Gubbels "oemen der naergelaetene kinderen" van (wijlen) Lenert Severijns op 31 maart 1703 het geleende geld hebben terugbetaald. Die formulering, waarbij het lijkt of Mathijs een oom is van de kinderen en niet van hun vader, zet een onderzoeker gemakkelijk op het verkeerde been. Hij is, zoals nog zal blijken, inderdaad de oom van hun vader en als voogd van die kant aangesteld, omdat hij nu eenmaal het meest nabije, mannelijke familielid is.

Dat is het eerste stukje van de puzzel, waarrond met veel geduld de volgende deeltjes kunnen ingepast worden. Dankzij een aantal archiefstukken bewaard op het Rijksarchief van Hasselt, zoals: verdere notarisakten uit Maaseik, cijnsboeken, processtukken, bunderboeken, het enige bewaarde Elense gichtenboek, de Maaseiker gichten, Luikse en de Loonse Rollen en de Magistrale Rollen en het archief van de Luikse Conseil Privé, komen we tot het volgende resultaat.

I. MICHAEL (= Giel) SEVERIJNS x Elisabeth Cuypers xx Anna Swillens

Van Giel Severijns horen we voor het eerst wanneer hij in 1629 door de Luikse Conseil Privé of Geheime Raad tot schepen van Elen wordt benoemd. ⁽²⁾

Mogelijk is hij geen geboren Elenaar, vermits zijn achternaam niet in de (schaarse) oudere archiefstukken terug te vinden is. Op 6 mei 1632 verheft hij grond in het "Wayervelt" onder Heppeneert, hem aangestorven bij testament van Willem zaliger, de zoon van wijlen Jan Hoegen ⁽³⁾ In 1637 is hij koning van de schutterij van Elen en bij die gelegenheid schenkt hij een koningsplaat, die de huidige koningsbreuk nog steeds siert. ⁽⁴⁾

In datzelfde 1637 is hij halfwin op Crauwelbosch, de nog steeds bestaande kapitale hoeve in Heppeneert, net over de grens met Elen. Bekwame halfwinnen zijn veelgevraagd en het zou dus kunnen dat hij zodoende de eerste van zijn familieleden - naamgenoten is die in de streek verschijnt, al is er nog een andere piste. Hij is dan in een proces verwickeld met zijn collega - inner van de Elense tienden. De zaak eindigt met een compromis. ⁽⁵⁾ Wat er ook van mag zijn, in 1574 is een Johan Perijns halfwin op de hof en in 1578 wordt een *Matthijs*

Severijns des ververs zoen als getuige opgeroepen in Maaseik. ⁽⁶⁾ Hun achternamen zijn (natuurlijk) geen bewijs noch ontkenning van eventuele verwantschap. In 1616 vermelden de Maaseiker Magistrale Rollen een Peter Severijns, halfwin op de hoeve van de Agneten in het Zand in Elen, grenzend aan Crauwelbosch. En als wij dan weten dat de oudst bekende zoon van Giel eveneens de naam Peter draagt... ⁽⁷⁾

Giel Severijns verheft (*Verheffen: in het Ancien Régime betekende het: een soort erkenning - successierechten betalen aan de "heer" van die bepaalde grond*) op 20 februari 1638 in de hof van Wickrade een hoeve "tot Nuchelen". Op 14 april 1641 leent hij aan de gemeente Elen 300 gulden à 4% ⁽⁸⁾ Men zou vermoeden dat hij dan in Elen woont, omdat hij, als notabele ingezetene niet voorkomt op een constitutie door de gemeente Heppeneert in datzelfde jaar, maar dat moet eerder toeval zijn. ⁽⁹⁾ Op 16 januari 1644 immers sluit hij met als toevoeging "halfwin op Crauwelbosch" terug vrede met de pachter van de Maaseiker stadswaag en neemt de woorden terug die hij hem in zijn woede had toegevoegd, namelijk: "dat (de pachter) die hujsvrouw van Giel onmanierlijck had aengetast, ende dat hij haer 3 gulden hadde affgedrongen en met haer gehandelt min ofte meer als die argen heijden doen..." ⁽¹⁰⁾ In 1647 is hij burgemeester van Heppeneert en wordt aangesproken over een schuld van 65 1/2 gulden. ⁽¹¹⁾ Op 12 mei 1648, als kerkmeester - en dus inwoner - van Heppeneert, leent hij samen met Dyrck Tulleners, burgemeester van Heppeneert, namens de voltallige gemeente, 400 gulden van scholtis Arnold Mouwens van Maaseik om de kerktoren van Heppeneert "vol te timmeren" (12)

Giel Severijns is een eerste maal getrouwd met Elisabeth Cuypers, weduwe van Hendrick Steyvers. Hij heeft met haar minstens twee kinderen, Peter

31

Nuchelenhof (foto: Rik Nulens)

en Jenneken (= Joanna) Severijns. Dat blijkt uit het testament van Hendrick Steyvers, jonkman, zoon uit het eerste huwelijk van Elisabeth Cuypers, waarin hij zijn halfbroer en zijn halfzus met name als erfgenamen vernoemt. ⁽¹³⁾ Daaruit mogen we waarschijnlijk afleiden dat de andere kinderen van Giel Severijns dus Anna Swilliens als moeder hebben.

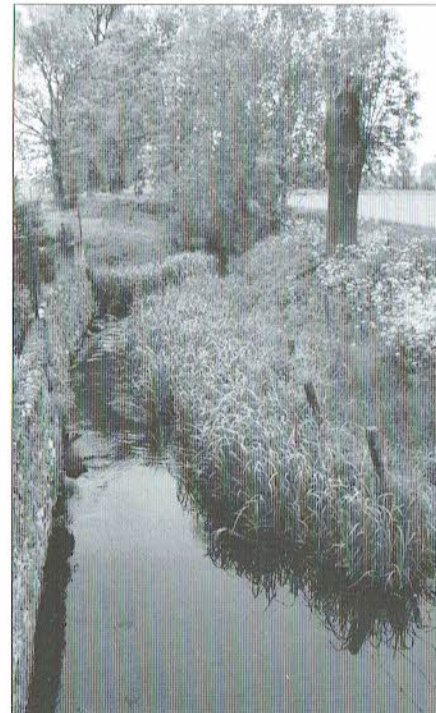
Hij is nog in leven op 7 november 1650, want dan betaalt Giel Severijns als "momber" aan (zijn zwager) Hansken Swilliens 250 gulden terug namens zijn echtgenote Anna Swilliens en de kinderen uit haar eerste huwelijk met Corst Genen ⁽¹⁴⁾ Op 15 december 1654 en op 20 maart 1656 wordt hij als overleden vermeld. ⁽¹⁵⁾ Ook de gichten van Elen vermelden hem op 5 mei 1668 als "zaliger".

Uit de hierboven aangehaalde notarisakte van 7 november 1650 kennen we de naam van Michiels tweede

echtgenote, namelijk Anna Swilliens. Haar verdere familie leren we kennen door een proces in verband met een doodslag in 1643. ⁽¹⁶⁾ We lezen daar dat haar vader van Visserweert is en dat haar broers zijn: Peter, het slachtoffer, Hans en Ardt Swillens. In datzelfde proces getuigen ook Dirick Severijns, ca. 21 jaar, de zoon van Giel en wonende op Crauwelbosch en Me(t)ien (= Mechtildis), 34 jaar, weduwe van Gerit Severijns en een nicht van de gedode Peter Swillens.

Kinderen van Giel Severijns uit zijn huwelijk met Elisabeth Cuypers:

1. Jenneken (zie hoger) over wie verder niets bekend is. Is zij de "Jen Severins" die in het oudste Elens bunderboek, daterend uit circa 1680, staat opgetekend als de bezitster van 12 percelen (geen huis), samen 927 roeden 12 5/6 voet groot? Of is het Jenne, de dochter van Art Severijns?

De Zanderbeek (Foto's Rik Nulens)

2. Peter, zoon van Giel, wordt als zodanig een eerste maal vermeld in 1654. ⁽¹⁷⁾ Volgens het bunderboek van ca. 1680 is Peter Severijns op dat ogenblik eigenaar van een hoeve in het Zand 94 roeden 12 voet groot. Die ligt dus aan de overzijde van de huidige hoeve Truyen. Bijna altijd wordt aan zijn naam "van Sandt" toegevoegd. Zijn "huis en hof" komen voor onder nr. 121 van het cijnsboek van Sipernau en wordt er beschreven als: "Rei(n)g(eno)ten die steegh, daer men naer t' Sengerveldt gaet, te andere d' erffg(e)n(amen) Jan Geutiens, uijtschietende op de gemeente". Eigenaar in 1743 is Dirck Lenerts en de cijns bedraagt 1 denier jaarlijks. ⁽¹⁸⁾ Op 1 april 1669 leent Peter "Severens" (zo tekent hij) van Zandt

100 gulden van Leenert Lucas, zoon van Dirck ⁽¹⁹⁾

In de gichten van Elen vinden we over hem:

- a) 5 mei 1668: Peter Severijns van Sandt verkoopt aan Willem de Borman van Grathem de helft van een lening van 300 gulden à 4%, die zijn vader Giel Severijns op 14 april 1641 toestond aan de gemeente Elen.
- b) 16 mei 1676, 22 mei 1676 en 31 oktober 1676: Samen met Herman Aelerts, als "momers" der kinderen van wijlen Willem Geutiens, verkoopt hij grond.
- c) 19 december 1678: Met Mathijs Parren, bakker uit Maaseik, sluit hij een eeuwigdurende rentelening af tegen 12 gulden per jaar, met als borg een schuldbrief van 100

"daelers" op de gemeente Elen en zijn "huys ende hoff cum annexis tot Zande gelegen".

Na 1678 komt hij in de gichten van Elen niet meer voor. Hij is ook verschillende keren jaarburgemeester van Elen en jarenlang lid van de Elense schepenbank. Zo leent hij op 14 juni 1685 als schepen, mede namens het ganse corpus der gemeente, 50 gulden om daarmee Jan Driessen vrij te kopen "in q(ualitei)t als b(urge)m(eeste)r van Eelen met syn peerdt door de soldaten van Stockem op executie gehaelt".⁽²⁰⁾ Tot 1712 pacht hij van de Armentafel van Maaseik een "baemt aenden Papenpoel tot Eelen" plus nog enig akkerland.

We vinden echter nergens de naam van een mogelijke echtgenote, maar

waarschijnlijk - zo hij al gehuwd was - laat hij geen nakomelingen na. Zijn bezittingen vallen in een latere periode immers niet aan erfgenamen toe, maar worden verkocht.

De pastoor van Elen noteert op 18 november 1716 zijn overlijden in de parochieregisters. Dat stemt dan overeen met de gegevens uit het cijnsboek van Sipernau, waarin de hoeve in het Zand op 12 december 1716 opnieuw wordt "opgehalden" of verheven.

De overige kinderen van Giel Severijns zijn dus naar alle waarschijnlijkheid verwekt in zijn huwelijk met Anna Swillens. In willekeurige volgorde zijn dat:

De Zanderbeek (Foto's Rik Nulens)

1. Geret: overleden vóór 1643 en gehuwd met Me(t)tien N.N. In 1636 woont hij in Elen. Namens zijn schoonmoeder Catharina, op dat ogenblik weduwe van Matthijs Tussers, voert hij dan proces onder andere betreffende de roerende goederen van Hendrick Brock. Ook van Matthijs Tussers bewaren de Elense schutten een koningsplaat, gedateerd 1627. (21)
2. Dirick: geboren rond 1622 en in 1643 knecht bij zijn familie op Crauwelbosch. Later woonachtig in Maaseik? Zijn handmerk vindt U in het boek van Piet Severijns. In het cijnsboek van Sipernau uit 1743 staan onder nr. 120 als vorige eigenaar van "eenen boomgaert" in het Zand "Dirck Severijns en sijn huijsvrouw".
3. Marie, getrouwd met Willem Geutiens alias Roestermans van Elen. Dat Marie Geutiens-Severijns een dochter is van Giel Severijns valt af te leiden uit het feit dat Peter Severijns (zie hiervoor) optreedt als momber van haar onmondige kinderen en daar "moederlijke oom" van die kinderen wordt genoemd.⁽²²⁾
4. Art (Aerd, Arit): volgt onder II.
5. Thijs: volgt onder III. Het bewijs hiervoor blijkt uit een gerechtelijk document dat om zijn complexiteit verdient in extenso geciteerd te worden: Tijs Severijns heijst van Trijn Housmans, naegelaetene weduwe van Jan Saavelcuijl, voormaels getrouwt geweest sijnde met des clegers moeder, naegelaetene van Giel Severijns, 200 gulden die hem nog toekomen als het legaat uit de roerende goederen van zijn vader.⁽²³⁾ Anna Swillens blijkt dus vier keer getrouwd te zijn geweest, een tweede keer met de weduwnaar Giel Severijns, wiens eerste vrouw ook al een weduwe met kinderen is. Uit een

volgend huwelijk dateert een dochter, Anna Joosten, over wie verder meer. Haar vierde man is Jan (op de) Savelcoul en die hertrouwt dan weer met Trijn Housmans die hem overleeft. Men kan bedenken wat dat bij erfenissen eventueel zo al te weeg kan brengen! In ieder geval is zodoende (min of meer) duidelijk hoe op Crauwelbosch de verschillende halfwinnen elkaar opvolgen: Giel Severijns, zijn weduwe Anna en via haar Jan Op de Savelcoul, als een volgende echtgenoot. Dit laatste echtpaar pacht op 5 juli 1662 de hoeve Crauwelbosch aan de Zanderbeek, wat dus niet betekent dat zij er al niet langer wonen. Alleen resteert geen eerdere akte als bewijs.

II. ART (Aerd, Arit) SEVERIJNS x Geert Custers

Op 10 mei 1649 verheft Ardt Severijns, zoon van Giel, anderhalf bunder "gelegen tot Sandt" in de hof van Wickrade. Art komt jaren na elkaar in de rekeningregisters van de Maaseiker armentafel voor als pachter van haar gronden in Elen. Op 16 december 1670 is hij overleden, want dan lenen Peter Peymen "custer tot Ellen" en Willem Geutiens uit Elen, als mombers van de onmondige kinderen Lenert en Jenne, kinderen van wijlen Arit Severijns en Geert Custers van Elen, 50 gulden van Margriet Croll, weduwe van Sr. Jacop Smeets, met als borg "eenen baempt in veeweyden" in Elen (24) Over die twee kinderen het volgende:

1. Jenne: geboren na 1645. In 1680 komt ze in de gichten van Elen voor als gehuwd met Jan Gubbels "van Biecht", in 1697 is ze meter in Elen van haar neefje Jacobus Severijns.
2. Lenert: geboren rond 1652 en overleden tussen 1698 en 1703. Volgens het Elense bunderboek uit die tijd bezit Lenert Severijns rond 1680 20 stukken landbouwgrond in Elen,

samen 1532 roeden 2 1/2 voet groot, waaronder een hoeve bij de kerk in Elen. Op 19 januari 1698 verkoopt hij aan Lenert op de Saevelkoul grond in het "Sengervelt" en "int dael" in Elen en tekent hij zelf de akte ⁽²⁵⁾ Lenert Severijns is getrouwd met een zekere Anna N.N. en heeft minstens drie kinderen:

- a) Arit, geboren rond 1694. Op 16 september 1720 verkoopt hij, jonkman van 26 jaar, aan zijn zwager Jan Ceelen (x Geertruid Severijns) zijn kindsgedeelte onder Elen, bestaande uit landerijen en weiden, evenals zijn "aenpaert in sekere schuer" voor 250 gulden. Is hij dan (reeds) ziek en is dit een soort verdoken erfenisdeling? Hij is namelijk overleden op 30 juni 1721.
- b) Jacobus, geboren op 15 april 1697. Als peter en meter treden op Michael Severins en Joanna Severins. Joanna is Lenerts zuster Jenne en Michael durven we als een neef van de vader en als oudste zoon van het echtpaar Severijns - Monnens beschouwen, omdat hij in dat geval naar zijn grootvader van vaderszijde, namelijk de oude "Giel", zal zijn vernoemd.
- c) Geertruid, gehuwd met Jan Ceelen of Seelen. Na de dood van haar man op 16 maart 1721, hertrouwt Geertruid Severijns met Emont Aengevelt, "praeses" van de schepenbank van Elen en kapitein van het dorp. Emont Aengevelt overlijdt op 17 oktober 1743 en Geertruid Severijns op 17 januari 1760. Nog dit: Op 10 mei 1734 verschijnt "Gertruid Severijns hujsvrouw van Emont Aengevelt" voor de laatschepenen van de hof van de Kapel en releveert of verheft "hun hujs en hof gelegen tot Eelen neffens den kerckhoff ende mueren der selve lanx die straet ... waer uijt als leste helder gestorven is Jan

Seelen den eersten man van Gertruid Severijns" ten hoofde van haar dochter "Elisabeth Seelen". Deze Elisabeth Seelen huwt op 17 februari 1744 met Petrus Nijs(s)en en hun dochter Maria Helena is de eerste echtgenote van Joannes Coenen (1753-1844), burgemeester van Elen van 1813 tot 1825 en voorvader van Kanunnik J. Coenen. Joannes Coenen (1833-1907), een ongehuwde oom van de kanunnik, beschreef het huis aan het kerkhof als volgt: "... gelegen op het kerkhof, rechts van den ingang waarvan het stroodak aan eenen kant bijna de grond raakte. De kinderen kropen er op" Later wordt het aangekocht door Theodore Olislagers de Sipernau, die het vervolgens aan de kerkfabriek schenkt om het kerkhof ermee te vergroten. Tussen de beide wereldoorlogen staat daar het standbeeld van de gesneuvelden van de Eerste Wereldoorlog. (26)

III. MATHIAS SEVERIJNS

Hij is geboren mogelijk in Elen en waarschijnlijk rond 1638. Dat blijkt uit een akte voor notaris Gaspard Claessens op 25 juni 1663. Mathijs Severijns verkoopt dan mede namens zijn halfzuster Anna Joosten (dochter van NN. Joosten en Anna Swilliens) "hunne helfft van hunne huisinge, stallinge ende mesthoff, gelegen inden Visscherwerdt". Mathijs is op dat ogenblik meerderjarig, dus minstens 25 jaar en zodoende ten laatste geboren in 1638. Dat jaartal stemt dan ook ongeveer overeen met het feit dat hij bij zijn overlijden in 1724 "octogenarius", in de tachtig, wordt genoemd. Hij is achtereenvolgens getrouwd met Catharina Monnens (vóór 1668) en in 1708 met Elisabeth Notermans (Nootmans) en overleden te Rotem op 1 mei 1724. Catharina Monnens is een Rotemse en dat staat

(Foto: Rik Nulens)

allicht (ook) in verband met Mathijs' vertrek naar Rotem.

Maar wie meer wil vernemen over Mathijs en zijn afstammelingen, van wie er, zoals gezegd, een aantal naar Maaseik terugkeren, wordt hierbij verwezen naar het in de inleiding vernoemde werk van Piet Severijns.

Noten

1. Rijksarchief Hasselt, Elen, Schepenbank, Gichten, 1663-1686.
2. Rijksarchief Luik, Conseil Privé, 117, 63 v.
3. RAH, Maaseik, Schepenbank, Gichten, 11.
4. DRIESSEN, R., *En sal niemant van dit geselschap wijcken*. Maaslands schutterswezen vanuit Elers perspectief, Elen, 1994, blz. 118.
5. RAH, Maaseik, Schepenbank, Rollen Loons Recht, 4.
6. RAH, Maaseik, 6, Magistrale Rollen, 1573 - 1580.
7. RAH, Maaseik, 19, Protocolregister van de Magistraat, 1613 - 1618.
8. RAH, Elen, Schepenbank, Gichten, 54 rv.
9. RAH, Maaseik, Schepenbank, Rollen Loons Recht, 4.
10. RAH, Maaseik, 7, Magistrale Rollen, 1643 - 1644.
11. Ibidem, 8, Magistrale Rollen, 1645 - 1654.
12. RAH, Maaseik, Schepenbank, Gichten, 14.
13. Alle hierna vermelde notarissen hadden Maaseik als standplaats en bevinden zich in het Rijksarchief in Hasselt. Notaris Van Meeuwen, 15 december 1654.
14. Notaris Theodoor Jasperts.
15. Aktes, respectievelijk van de notarissen Van Meeuwen en Jasperts.
16. RAH, Elen, Schepenen, III.

17. Notaris Van Meeuwen, 15 december 1654.
18. In particulier bezit.
19. Notaris G. Claessens.
20. Notaris Fr. Craens.
21. Notaris Van Meeuwen, 24 januari 1677; gichten Elen, 22 mei 1677; notaris Conr. Loyens, 13 maart 1679.
22. RAH, Maaseik, Schepenbank, Rollen Luiks Recht, 15. De koningsplaat: DRIESSEN, En sal..., a.w., blz. 120.
23. RAH, Maaseik, Schepenbank, Rollen Loons Recht, 6, 17 januari 1679.
24. Notaris Van Meeuwen.
25. Notaris G. Claessens.
26. DRIESSEN, R., *Kanunnik Dr. Jos Coenen, een groot Elenaar*(1870 - 1958), Elen, 1990, blz. 16.

Zuster Anne met rust te Zonhoven

Jaak Bergers

Zuster Anne (Breuls) schreef geschiedenis te Maaseik, eerst van 1961 tot 1981, als kleuterleidster (tot 1966, vóór het concilie, nog als Zuster Imeldie) in de 'vrijde' Kleuterschool - Zusters van Liefde " op de Burgemeester Philipslaan en heel haar leven als hulp en troost van ontelbaar vele kansarmen in Maaseik. Zij wilde niet zo zeer structureel iets veranderen. Concreet, daadwerkelijk en dagdagelijks was zij, door weer en wind tassen hulp sjouwend, per fiets onderweg naar mensen in nood. Zij behoorde tot het vaste Maaseiker straatbeeld. Ook van de lokale Vincentiusgroep werd zij na 1994 een actief en gewaardeerd lid. Toen haar geestelijke en lichamelijke krachten zo afnamen, dat zij niet meer goed kon functioneren, ging zij verdund naar een rusthuis van de orde in Zonhoven. Zij blijft beslist in de herinnering voortleven van al die velen die zij hielp en van hen die haar inspanningen bewonderden. Dank voor dat onschatbare vrijwilligerswerk! Zij verdient de titel "Moeder Teresa van Maaseik".

Over Leerlooiers en Looiputten

Martin Boonen

Bij de werkzaamheden aan het project Kloosterbenden buiten de Hepperpoort werden onlangs door de Maaseiker archeologische dienst enkele looiputten blootgelegd. Dit lijkt ons een geschikte gelegenheid om iets meer te vertellen over de Maaseiker leerlooiers. Als we aan leerlooiers denken, denken we automatisch aan de Loerstraat, letterlijk de straat waar de looiers in de Middeleeuwen hun werkplaatsen hadden. Het straatje dat naar de noordelijke wal leidde, waar zich de Loeretoren bevond, de waltoren die bij een eventuele aanval door het ambacht van de looiers moest verdedigd worden. Wij weten niet waarom, maar al in de 17de eeuw hadden zich de beroepsactiviteiten van de leerlooiers van de Loerstraat naar de Hepperpoort verplaatst

Leerlooiers waren in Maaseik samen met de schoenmakers en de vilders lid van het *Schoenmakersambt*, ook genoemd het Ambacht van Sint-Crispinus en Sint-Crispianus. Vilders behoorden daarbij gezien hun

activiteiten met gestorven dieren tot een groep die in de vroegere maatschappij zeer laag gewaardeerd werd. In sommige herbergen werden ze zelfs geweerd, of in het beste geval ontvingen ze hun pot bier in de deuropening. De naam vilder had zelfs de connotatie van een scheldwoord. Zo legde Arit Lenerts in 1664 klacht neer tegen Willem Maes die hem gezegd zou hebben: "dat hij niet goed genoeg en was, om in een eerlyck geselschap te coomen, en hadt hem gescholden voor eenen vilder" (MR 22.11.1664)

Het villen van kringen werd beschouwd als één der minst eerbare beroepen in de ambachtelijke hiërarchie en in sommige steden oefenden de vilders trouwens ook het beroep van beul uit. Dit laatste was in Maaseik echter niet het geval, Maaseik had geen beul. Ook werden de vilders ingezet voor het oneervol begraven van personen die in de gevangenis waren gestorven, terwijl ook het castreren van dieren tot hun taak behoorde. Vanaf het begin van de 18de eeuw zou het beroep van vilder iets meer aan aanzien winnen dankzij de toename van de veeteelt. In onze regio verliep deze evolutie echter iets minder snel, vermits de overgang van akker- naar weidegrond bij de landbouwers hier minder populair was. Ook de voortdurende aanwezigheid van vreemde troepen met veel legerpaarden in diezelfde periode en de veeplaag van 1714 tot 1721 betekenden voor de vilders een zekere sociale vooruitgang. Wat de Maaseiker looiers betreft, zij bevonden zich een trapje hoger op de sociale ladder dan de vilders en sommigen onder hen waren zelfs welstellende en geziene burgers. Ook vanuit plaatsen buiten Maaseik kregen onze leerlooiers regelmatig opdrachten. Zo wordt vermeld dat Jan Jacobs en Jan Baptist "leertouwers alhier onberekende vellen van Peer, Weerdt en andere plaetse alhier getout hebben" (MR 16.6.1716).

Foto: J. Vancleef

Het Schoenmakersambt

Het schoenmakersambt koos op de zondag voor Sint-Remigius zijn eigen bestuur dat bestond uit twee ambtsmeesters en twee gezworenen. In enkele akten is er sprake van president of regent, maar met deze woorden wordt de ambtsmeester bedoeld. In 1740 werd als regent van de Broederschap gekozen Joannes Stals, voor het jaar 1755 was het Casper Feyten en in 1777 werd Jan Stassen met deze functie belast. Medebroeders waren in dit laatst genoemde jaar o.a. Antonius Grim, oud-burgemeester, Hendrik Gielen en Joes Leenders (Reg Crispinus 1740-1786, SAM)

Aan eigendom bezat het ambt in de 18de eeuw een perceel akkerland aan het *Waterbosken*, een moestuin in de Hertstraat, een andere in de Heilekomstraat, een perceel in de *Hitselkamer* en een aan de Leemkuil. Belangrijker echter was het zogenaamde *Velhuisje*, waarover verder iets meer. Zoals gezegd fungeerden als

patroonheiligen van het schoenmakersambt de heiligen Crispinus en Crispianus, twee Romeinse broers uit de 5de eeuw. Om aan de christenvervolgingen te ontsnappen vestigden zij zich, althans volgens de legende, als schoenmakers in de Franse stad Soissons, waar zij gratis werkten voor de armen. Onder de Romeinse prefect Rictovarus werden beiden om hun geloof onthoofd. Hun feestdag valt op 25 oktober. De inkomsten van het ambt bestonden uit de pachten van gronden, de huuropbrengst van het velhuisje en de bijdragen van de nieuwe ambtsleden. Als uitgaven waren er vooreerst het feest van de patroonheiligen, waarbij de kerkdienst moest worden betaald met de predikant en de koster voor het beieren van de klokken. Daarbij was er het jaarlijkse verpachten van het hair en vleisch, een jaarlijks gebeuren waar het er met het nodige gerstennat hoogst gezellig aan toeging. In 1747 werden er daarbij niet minder

dan 6 vaten bier geconsumeerd. Verder waren er de kosten van hout en kaarsen voor de verwarming en verlichting van de *ambtskamer*, het lokaal waar vergaderd en gefeest werd. Voor de jaarlijkse sacramentsprocessie waaraan alle ambachten deelnamen, dienden er twee flambouwen gekocht, twee "cogels" (mantels) en handschoenen voor de ambtsmeesters, terwijl elk ambacht moest bijdragen voor de betaling van de *speelluyden*, de muzikanten die in de processie meestapten. Ten slotte was er het loon van de ambtsknecht en de tamboer en het onderhoud van het *huysken aen de velgraeve*.

Het Velhuisje en de Looiputten

Zoals overal elders lag het velhuisje van de leerlooiers op enige afstand van het centrum verwijderd en dit wegens de onaangename geur die de huiden verspreidden. Velgraaf en velhuisje lagen in Maaseik even buiten de Hepperpoort links van de steenweg bij de stadsgracht. Daar werden de huiden in het water geweekt en daarna onthaard. Alleen op de velgraeve mochten volgens de statuten der stad de looiers "hunner ordinaire of gemeyne vellen hairen en vleischen", m.a.w. haar en vleesresten verwijderen. Gesavelde vellen mochten overal elders ook verwerkt worden. (MR 21.12.1735)

Vermits het spoelen van de onbereide huiden om hygiënische redenen slechts op één bepaalde plaats mocht plaats vinden en wel uitsluitend onder de brug aldaar, werd in 1687 door de stadsmagistraat geordonneerd dat de looiers "te dien eynde selve eene brugge sullen laeten maecken, gelijk hun voor desen noch geordonneert is (MR 24.4.1687).

Blijkbaar werd hier weinig gevolg aan gegeven, want in 1751 waren er weer voortdurende klachten over het gedrag van de "velbereiders". De "wetmaeckers en seembereyders" kalkten namelijk hun huiden achter hun woonhuizen en lieten

"beyten en loegen" zo maar over de straat lopen, wat niet alleen een onaangename geur verspreidde, maar ook strijdig was met de statuten van de stad.

Ook waren er heel wat looiers die hun huiden spoelden in de beek vlak buiten de wallen. Daarom ordonneerde de raad nogmaals dat dit vuile werk voortaan uitsluitend op de Velgraaf moest worden verricht en het spoelen van de huiden nergens anders dan onder de brug bij de gracht.

Eenmaal gereinigd en van alle haren en vleesresten ontdaan werden de huiden in de looiputten op elkaar gestapeld met tussen de huiden telkens een dikke laag run of looi. Dit run bestond uit gemalen eikenschors, een substantie die veel looizuur bevat. Als de putten dan na een tijdje werden leeg gehaald, werd de uitgelooide run vaak gebruikt om er de huisvloer mee aan te vegen, waarna het leer geleverd werd aan de schoen- en de zadelmakers.

Al in 1666 lag het velhuisje buiten de Hepperpoort: "het Loyer oft Sint-Crispinus Ampt sal contribueeren volgens obligatie tot het opbouwen van soodaenighe scheydts muere als tusschen het convent van Sint Agneten en der requiranten erve, vulgo die velgraeve aen der stadts vesten buyten der Heppenaerts poorte gelegen, dewelcke ten tijde van loreynen door autoriteyt van schollts ende borgemeesteren geconstrueert is...weer op te maecken (Loyens 3129, f 49).

Begin 19de eeuw zag "la maison des tanneurs hors de la porte d'Heppeneert" (GR I, f119) er zeer bouwvallig uit. De ambachten waren omstreeks 1800 door de Franse republiek afgeschaft en het huisje, vlak bij de looiputten was toen eigendom van weduwe Pergens (GR 1849, f 58). Door de gemeenteraad werd dan ook besloten tot de herstelling ervan over te gaan, de stad zou hiervoor de nodige materialen leveren en een subsidie van 100 fr.. Daarbij zouden de Maaseiker looiers verplicht worden

hiervoor een jaarlijkse intrest te betalen gezien de preciaire toestand van de stadsfinanciën. In mei 1849 toen de weduwe het huisje aan de stad had overgedragen, kon uiteindelijk aan de renovatie begonnen worden. (GR f 54) Nog een halve eeuw lang zou het velhuisje door de Maaseiker looiers bij hun werk gebruikt worden totdat in 1913 besloten werd het gebouwtje te verkopen. Het beroep van plaatselijke leerlooier had zijn beste dagen gekend. In 1853 waren er in Maaseik nog 6 looierijen, omstreeks 1900 geen enkele meer. De moderne industrie had haar intrede gedaan wat het einde betekende van heel wat lokale bedrijfjes.

En het velhuisje? Aanvankelijk was Joseph van Wijck kandidaat-koper, hij wilde er 300 fr. voor betalen om het als opslagplaats voor bouwmaterialen te gebruiken. Doch de oorlog die kort daarop uitbrak, liet hem van dit plan afzien en na de oorlog in 1919 werd het erg bouwvallige velhuisje volledig afgebroken.

Van Hairen en Vleischen

Het verpachten van het haar en de vleesafval verliep niet altijd even vlekkeloos en daarom werd in 1751 aan de stadsmagistraat een nieuw reglement tot goedkeuring voorgelegd, wat dan ook gebeurde..

De Caemer van Crispinus toont met een oodtmoedigh en onder eenigh respect aan edele burgemeesteren ende raedt vermits op onsen patroon op onse caemer verpacht wordt het haeyren ende vleisch op die velgraeve, waerdoor dicwils ontstaen sijn veele dispuyt en noch connen daegelycks ontstaen en voorvallen in het verpagten derselve, soo heeft deselve caemer eenighe conditien beraemt tot veyligheyt en rast der pagters.

1. *Sal hayr en vleisch verpagt woorden op onser patroon dagh met brandende kerse sonder eenighe quetslagh.*
2. *En sal niemant hooghen tensij hij het ampt heeft.*

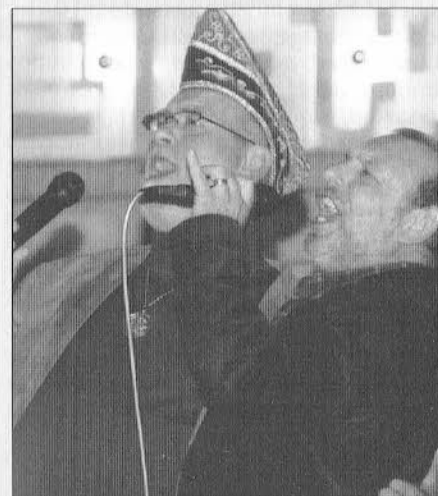
3. *Sal de pegel verhooght of verlenght woorden volgens goet dunken der voorscreven caemer*
4. *Sal jeder hooghsel sijn enen golden ofte 20 stuyvers, wel te verstaen 15 stuyvers voor die caemer en 5 stuyvers voor den hoogher*
5. *Sal den pachter stellen twee suffisante borghen tot genoeghens der meesters.*
6. *Sal den paghter en dessens borghen hun onderwerpen bij faute van betaelinghe aen eenen paraede executie dewelcke sal van den Heeren burgemeesteren versoght woorden,*
7. *Sal de betaelinghe geschieden een jaer nae de verpachtinghe, bij faute van betaelinghe sal hij versteecken sijn van den uytleggh,*
8. *sal den paghter gehalden sijn promptelijck denselven dagh te betaelen de hooghsels aen de medepaghters sonder uytstel,*
9. *woordt ootmoedelijck versoght dit regelement goet te keuren.*

42

43

Mezeiker Vastelaovesleedsje 2006

Mezi-jk : Baer Houben
Teks: Baer Houben & Wiel Janssens
Arrangement: Jan Dirx
Owtveuring : Wiel Janssens en Baer Houben

Zèngentaere, en mieë mó't det neet zeen !

Gieë di-j alti-jd aan de kant bli-jft stoeën, mè't eur häärkes sjoeën 't gezicht nog in de ploëëj. Kóm, nów laot uch toch ins lekker goeën, laot di-j mó'tsköp stoeën, want het lieëve is te sjoeën! Jao ge kónt op ós vertrówwwe: wieë goeën hi-j ei fieë'sje bówwwe !

Refrein:

De hendsjes goeën ómhoeëg en zwejje lekker mè't.

Doot det zèngentaere !

Ge hawt uch in bewaeging en drejt van lènks nao rechs.

Doot det zèngentaere !

In eur uigskes zeen iech det gieë uch ammezeert.

En geluif miech mer: het is gepermeteerd !

Alle hendsjes goeën ómhoeëg, ouch achter aan d'n toeëg:

en mieë mó't det neet zeen !

en zèngentaere strak nao hóws ...

Is ós fuifke duchtig aan de gang,
 minse zeet neet bang,
 al deurt het uch get lang.
 Mörge is ter weer nen angren daag,
 det me wirke kan,
 mer ouch zènge maag.
 Daoróm laot ós in vertrówwwe
 hi-j dit fieës get langer bówwwe!

1831: Oproer en mouterij in Maaseik

44 Marcel Cuyx

In het begin van 1831 worden de Belgen gedwongen om het beleg van Maastricht te staken. De grote mogendheden: Engeland, Pruisen, Rusland, Oostenrijk en Frankrijk hebben dat beslist. In ruil hiervoor moet Holland vrije scheepvaart op de Schelde toestaan.

De brigade van generaal Mellinet wordt teruggetrokken naar de streek van Maaseik-Bree-Roermond. Einde februari 1831 strijkt de generale staf van de brigade van Mellinet neer in Maaseik, maar ook arriveren het bataljon Verkenners van majoor Schavye, Brusselse artillerie en een afdeling pontonniers.

Zonder enige afspraak te maken met het gemeentebestuur eisen de militairen onderdak, eten, bier, jenever, koffie en als het niet gaat naar hun zin worden de inwoners bedreigd. Voertuigen en paarden worden naar believen opgeëist en later om het even waar achtergelaten. Hoewel generaal Mellinet zelf aanwezig is, omringd door vele officieren, tart het gedrag van de militairen elke verbeelding. De soldaten bedrinken zich, zwalpen door de straten met de wapens

in de hand, vernielen en breken alles, zodat de inwoners in angst en vrees leven. Daarenboven is de Maaseikse gendarmerie naar Venlo gestuurd zodat het gemeentebestuur geen enkel middel heeft om de orde te herstellen.¹ Ook de gouverneur van Limburg doet zijn beklag bij de regent: "Maaseik, Bree, Achel en omstreken, thans bezet door de ongeregelde en ongedisciplineerde troepen van generaal Mellinet, zijn uitgeput: in enkele gemeenten zijn er zelfs geen aardappelen meer, nochtans het belangrijkste voedingsmiddel voor de inwoners. Toch stoppen de opeisingen van de soldaten niet: ze krijgen levensmiddelen en verkopen die dan en eisen er nieuwe van de inwoners, aan wie sinds november schadevergoeding is beloofd, zonder dat ze tot nu toe iets hebben gekregen. De situatie wordt rampzalig en hierbij komen nog de hooghartige toon, de brutaliteit, de uitspattingen van de soldaten"²

Dergelijke situatie kan niet blijven duren: begin maart komt het tot een confrontatie tussen Mellinet en de hogere overheid³.

De hoofdpersonages

Voor een goed begrip van de volgende gebeurtenissen moeten eerst de hoofdpersonages voorgesteld worden: commandant van alle troepen in Limburg, nogal pompeus Maasleger genoemd, is generaal Daine. Hij is alleszins een ervaren militair, heeft nog onder Napoleon gediend, maar hij heeft een weifelachtig karakter.

Mellinet is, als brigadecommandant, in theorie ondergeschikt aan Daine, maar dat laat hij niet aan zijn hart komen. Hij heeft zich onderscheiden tijdens de gevechten in Brussel tegen de Hollandse troepen en heeft hen achtervolgd tot in Antwerpen. Hij is moedig van aard, maar ongedisciplineerd en verwaand. Zijn soldaten dragen hem op handen. Hierdoor is het gevaarlijk om Mellinet zo

maar te degraderen: een mouterij zou het gevolg kunnen zijn.

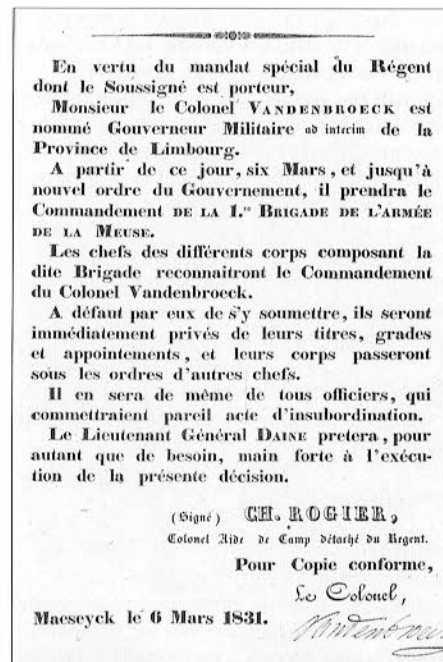
Majoor Schavye is een trouwe volgeling van Mellinet. Pierre Corneille Schavye (1796-1872) woonde in Brussel toen de revolutie uitbrak en verdiende zeer behoorlijk de kost als boekbinder. Op 1 november vormde hij een groep vrijwilligers van 121 man en sloot zich aan bij de brigade Mellinet. Hij is een eerlijke en enthousiaste man, maar weinig ontwikkeld en naïef.

Daine heeft echter een troefkaart: een militair die Mellinet kan vervangen, nl Jean Joseph Léonard Van den Broeck, geboren in Maastricht op 15 augustus 1780 en wonende in St. Odilienberg. Van den Broeck nam dienst in het Franse leger in 1798 als gewoon soldaat maar maakte snel carrière: na twee jaren was hij al onderluitenant en in 1813 luitenant-kolonel bij de generale staf van de keizerlijke garde en ridder in het Ereloegen. Hij nam deel aan alle oorlogen van Napoleon en werd herhaaldelijk gekwetst: een bajonetsteek in de linkerarm, een kogelwonde in het been, een sabelhouw in de linkerhand en een granaatscherf in het hoofd.⁴ Begin november 1830 bood hij de nieuwe Belgische regering zijn diensten aan en op 10 februari werd hij benoemd tot kolonel en op 22 februari tot militair commandant van Limburg. Deze man zal orde op zaken moeten stellen.

Rogier en Daine proberen orde op zaken te stellen

Op 3 maart wordt feest gevierd in Maaseik: het Belgische congres heeft immers een regent gekozen, er wordt "een misse gedaen waerin den generael Millinet met alle trouppen present was", daarna houdt hij op de markt een toespraak tot het volk en hij laat "21 scheuten met de canons" doen en ook "8 scheut met de groote stukken op den wal"⁵.

Dit is de laatste glorie dag van Mellinet: enige dagen later komt Charles Rogier,

45

de latere eerste minister, maar op dat ogenblik kolonel en vleugeladjutant van de regent, met uitgebreide volmachten naar Maaseik om orde op zaken te stellen. Hij geeft Mellinet opdracht om zich te gaan verantwoorden in Brussel. Om de pil te vergulden en ook uit angst voor Mellinets mogelijke reactie op dit openlijk bevel, hij heeft tenslotte meer dan duizend man onder zijn commando en de meeste soldaten zijn hem toegedaan, wordt er een komedie opgevoerd: kolonel Van den Broeck, die normaal Mellinet zou moeten vervangen, wordt "ziek" en generaal Daine stelt ter vervanging van Mellinet diens kompanen majoor Schavye aan. Hierdoor gerustgesteld vertrekt Mellinet op 6 maart naar Brussel...Hij is nog maar pas vertrokken of Van den Broeck is genezen en Rogier stelt hem aan tot commandant van de eerste brigade, tot grote verbazing van Schavye. Affiches waarop het besluit van Rogier vermeld staat worden uitgehangen. De affiche is

zeer duidelijk Van den Broeck is vanaf 6 maart commandant van de 1ste brigade en de aanvoerders van de korpsen waaruit die brigade bestaat moeten hem als dusdanig erkennen, zoniet verliezen ze onmiddellijk hun titels, graad en aanstelling en hun korps zal een andere aanvoerder krijgen. Hetzelfde zal gebeuren met elke officier die die daad van insubordinatie begaat. Van den Broeck stuurt nog dezelfde dag het besluit van Rogier aan de gouverneur van Limburg en hij vraagt hem dit mee te delen aan zijn ambtenaren en, voegt hij eraan toe: *"en leur enjoignant de ne satisfaire à aucune demande ou réquisition pour ce qui concerne le service militaire de la 1re brigade sans un ordre de moi ou approuvé de moi."*

46

Muiterij!

Schavye doet dezelfde dag nog zijn beklag bij generaal Daine en vraagt hem heel naïef of Rogier wel het recht heeft om Van den Broeck aan te stellen. De dag erop, 7 maart, krijgt hij van Daine bericht dat Rogier het volste recht heeft om Van den Broeck aan te stellen tot commandant en dat Schavye moet gehoorzamen. Maar dan slaat de vlam in de pan: Mellinet schrijft vanuit Kortenberg dat Schavye hem vervangt en dat iedereen die dit niet respecteert een verrader is! Er breken hevige onlusten uit in Maaseik, de affiches die Van den Broeck heeft laten ophangen, worden afgescheurd, verbrand en vertrapt. De officieren laten zich niet zien, ze zijn "in vergadering" op het stadhuis. Twee soldaten gaan met de wapens in de hand naar de Grote Kerkstraat, waar de kolonel verblijft in het huis van Magniet, het latere hotel "Globe". Ze verscheuren de bewuste affiche in het bijzijn van de kolonel terwijl ze hem alle mogelijke beledigingen naar het hoofd slingeren. Andere soldaten komen toegelopen en ten slotte wordt Van den Broeck verplicht om de stad te verlaten. Voor iemand als hij, gewend aan de discipline en het decorum van de

keizerlijke garde, wordt het een ervaring die hij zijn ganse leven niet zal vergeten. Uitgescholden door opgezweepte soldaten rijdt hij te paard door de Eikerstraat, zonder dat één officier zich laat zien. Daar blijft het niet bij: als hij aan de Eikerpoort komt, weigert de wachtpost hem de doorgang, zodat hij moet teruggaan naar zijn logement. Ondertussen zijn dronken vrijwilligers, gewapend met geweren en sabels, bijeen gekomen op de markt en die trekken opnieuw naar het logement van de kolonel, al roepend dat ze hem gaan doden. Eindelijk komen enige officieren, onder wie Schavye, die zich op het stadhuis bevonden, tussenbeide en slagen erin de troep tegen te houden. De officieren begeven zich dan naar Van den Broeck. en er wordt een nieuwe verordening opgesteld, waarin bepaald wordt dat Schavye het commando krijgt over de brigade! Van den Broeck geeft het bevel over *"dans toute sa plénitude"*. Allicht kan de kolonel niet anders dan deze verordening tekenen, maar hij

ORDRE DU JOUR.

En vertu de l'autorisation du Général de division DAINE, le Général MELLINET, en partant pour Bruxelles, a confié le commandement de la première Brigade, au commandant SCHAVYE.

Le Colonel IV, à qui le même commandement avait été donné par le Colonel CH. ROGIER, consent à le laisser dans toute sa plénitude au Commandant SCHAVYE.

En conséquence les ordres, donnés par le colonel ont été révoqués et regardés comme non venus.

Ce même colonel se met sous la sauve-garde des Officiers de la brigade; et le Commandant SCHAVYE, se reposant avec confiance dans la loyauté des Soldats-citoyens, qui composent la première Brigade, se rend responsable de tout ce qui pourrait lui arriver.

LES SOLDATS DE LA LIBERTÉ ET DE L'INDÉPENDANCE SONT AUSSI LES AMIS DU BON ORDRE ET DE LA DISCIPLINE.

Quartier Général de Maeseyck, le 7 Mars 1831.

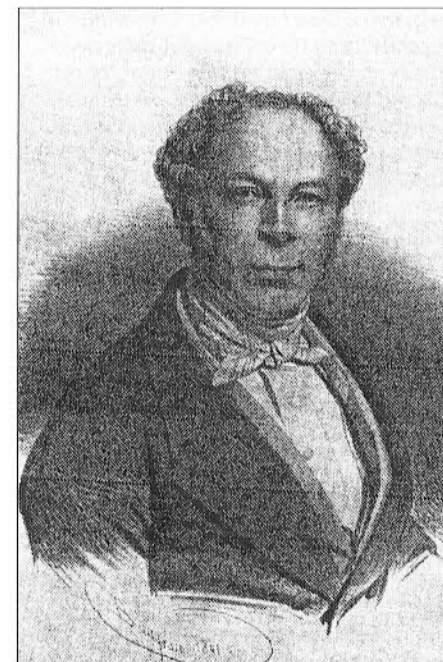
SCHAVYE
Commandant, ad interim, la Première
Brigade de l'Armée de la Meuse.

denkt er niet aan om zich eraan te houden. Hij wil vooral de toelating krijgen uit Maaseik te gaan. De nieuwe verordening wordt dadelijk uitgehangen, de kolonel stijgt weer te paard en begeleid door enige officieren kan hij onder een ongeloflijk getier en geschreeuw van de soldaten de stad verlaten. Twee officieren begeleiden Van den Broeck tot in Ophoven. Onderweg verontschuldigen ze zich voor het optreden van hun soldaten maar dat maakt weinig indruk op de kolonel. In Maaseik blijft de wanorde de ganse dag en de dag erop voortduren.⁷

Kolonel Van den Broeck neemt het initiatief

Van den Broeck rijdt ondertussen naar Heel waar het Maaseikse korps van Paumen gelegerd is. Hij heeft blijkbaar vertrouwen in de discipline van Paumen en inderdaad, Paumen stelt zich dadelijk onder zijn bevel en dit gebaar zal Van den Broeck niet vergeten! Paumen schrijft zelf in zijn dienststaat over deze gebeurtenis: *"Il (= Paumen) est...resté sous les mêmes ordres jusqu'à l'arrivée de Monsieur le colonel Van den Broeck. Il ne balançait nullement de se ranger sous les ordres d'une personne envoyé du Gouvernement."*

Nu Van den Broeck in veiligheid is, treft hij de nodige maatregelen: hij geeft opdracht aan de troepen die niet aan de onlusten hebben deelgenomen om zich in de richting van Venlo te begeven. Zelf zal hij daar tijdelijk zijn hoofdkwartier opstellen. Hij blijft commandant van de brigade *"Le commandement de la 1ère Brigade est dans mes mains dans toute sa plénitude"*⁹ Zijn oproep tot gehoorzaamheid heeft het gewenste effect bij het merendeel van de korpsen. Op 12 maart hebben de volgende korpsen het gezag van Van den Broeck erkend: het korps Paumen: 275 man, in Helden en Kessel, het korps Moleseni-Sautel: 397 man, in Maasbree, Baarlo, Bledrick en Sevenum, en het korps Black: 714 man, in Heythuizen,

Pierre Corneil Schavye Major de Corps Franc (Litho)

47

Roggel, Halen, Nunhem en Buggenum. En verder nog een 300 man, verspreid over verschillende kampementen in de buurt van Maaseik. Aldus isoleert hij de muitende troepen.

Schavye blijft dwarsliggen en onrust stoken. Hij wordt hierbij gesteund door majoor Braive in Bree. Ondertussen komt in Maaseik weer een brief aan van generaal Mellinet, nu uit Brussel. Hij beweert daarin dat hij van de minister van Oorlog weer het bevel over de brigade gekregen heeft. In werkelijkheid zit Mellinet in huisarrest, hangende het onderzoek tegen hem. Lemonnier, de plaatscommandant van Maaseik, meldt dit aan generaal Daine. De officieren van Schavye zijn ondertussen niet gerust in de goede afloop van de affaire en ze realiseren zich dat ze niet ongestraft een bevelvoerende kolonel kunnen

wegjagen. Daarom steekt Lemonnier in dezelfde brief de loftrumpet over de officieren die zich, volgens hem, enorm hebben ingespannen om de orde te handhaven, orde zo vreselijk verstoord door de aankomst van Van den Broeck. "En effet, pendant ma ronde, alternativement avec mon adjudant, nous avons remarqué l'un et l'autre qu'ils (les officiers) s'étaient beaucoup employé pour le maintien du bon ordre, et qu'ils avaient mis en usage tout la prudence possible pour rappeler les esprits égarés "

Lemonnier, die niet kan of wil kiezen tussen Schavye en Van den Broeck, dient zijn ontslag in.¹⁰ Van den Broeck zal maar even in Venlo blijven: de stad is te excentrisch gelegen, de oversteek van de Maas is moeilijk en de officieren van het garnizoen aldaar vrezen dat het natuurlijke gebrek aan discipline (l'indiscipline naturelle) van de vrijwilligers de ingesteldheid en de goede orde zouden aantasten die er in het garnizoen heersen. Twee vrijwilligers die herrie schopten op de markt van Venlo zijn al aangehouden. Hij verplaatst daarom zijn hoofdkwartier van Venlo naar Roermond.¹¹

De muiterij onthoofd

Kolonel Van den Broeck vraagt telkens weer aan generaal Daine en aan de regent om maatregelen te nemen tegen de aanvoerders van de muiterij, maar vergeefs. Men blijft maar tijd verliezen en moeilijke beslissingen uitstellen. Ten slotte grijpt Van den Broeck zelf in: eerst wordt Braive in Bree gearresteerd, dan Schavye en Lemonnier in Maaseik, en hij vervangt hen door officieren die zijn gezag erkennen.

De ganse brigade is nu onder zijn commando. Enige maanden later zal die brigade, waartoe ook de Maaseikenaars van Paumen horen, omgevormd worden tot het derde regiment jagers te voet. Maar dat is een ander verhaal.

On prit ensuite des mesures énergiques contre l'indiscipline des volontaires. Le

général Mellinet fut même envoyé à Maeseyck pour réorganiser ce corps ; et le colonel Vandebrouck se chargea de son instruction militaire. Mais il échoua dans sa mission ; arrivé en ville le 12 mars, il se prépara à remplir sa charge, mais les militaires, se voyant soustraits à l'autorité de leur général, refusèrent d'obtempérer à ses ordres, et ourdirent même un complot pour l'assassiner. Gielen

Noten

- 1 Provinciaal archief Limburg (PAL), dossier opérations militaires, logements militaires, brief burgemeester Vlecken aan gouverneur, 27/02/31
- 2 Koninklijk museum van het Leger (KML), dossier Maasleger, gouverneur aan regent, 5/03/31
- 3 J. Gielen beweert in zijn boekje "1830 à Maeseyck" *On prit ensuite des mesures énergiques contre l'indiscipline des volontaires. Le général Mellinet fut même envoyé à Maeseyck pour réorganiser ce corps » !!!*
- 4 KML, dossier Van den Broeck
- 5 CARIS, 3 maart
- 6 PAL, Maaseik 6/3/1831
- 7 PAL, brief burgemeester Vlecken aan gouverneur van Limburg, 9/03/31
- 8 KML, dossier Paumen, 10 april 1830
- 9 PAL, brief Van den Broeck aan gouverneur van Limburg, 8/03/31
- 10 KML, dossier Daine, brief Lemonnier aan generaal Daine, 9/03/31
- 11 KML, dossier....., brief Van den Broeck aan generaal Daine, 10/03/31.

Abonnementen verkrijgbaar door storting op nr. 001-0678921-94 t.n.v. De Maaseikenaar, Maaseik, met vermelding: abonnement 2006 (of: geschenkabonnement 2006 voor ... naam + adres). Abonnementprijs voor het ganse jaar: België: € 11, overige landen € 15.

Een steunabonnement kan vanaf € 15. Buitenlanders kunnen betalen via IBAN: BE87 0010 6789 2194 BIC: GEBABEBB

Abonnees worden verzocht hun eventuele adreswijziging mee te delen aan ons redactielid John Golsteyn, Verloren Kost 86, 3680 Maaseik, ☎ 089-565758, e-mail: johngolsteyn@skynet.be

Iedere auteur blijft verantwoordelijk voor het door hem ingestuurde artikel.

Geen uittreksel, afdruk of overname uit "De Maaseikenaar" mag geschieden zonder bronvermelding.

Teksten voor volgende editie vóór 1 maart 2006 aan Tony Van Wijck, Maastrichtersteenweg 11, 3680 Maaseik (tony.vanwijck@skynet.be).

Medewerkers

Wim Corstjens
Mathieu Daemen
Raymond Driessen
Jan Gerits
Jacky Imling
Roger Janssen o.s.c.
Jacky Vancleef

Redactie

Harry Beenders
Jaak Bergers
Martin Boonen
Marcel Cuyx
John Golsteyn
Thérèse Hendrickx-Godelaine
Herman Hendrix
Rik Nulens
Tony Van Wijck
Jacqueline Wolfs-Godermans

Verantwoordelijke uitgever:

Tony Van Wijck, Maastrichtersteenweg 11, B-3680 MAASEIK